

ግል ትምህርት መሠረት የእምነትና የአስተዳደር ለውጥ አደረጉ ።

ቀደም ሲል ባካሄዱት ከባድ ጦርነት ከሮማ ኤምፓየር ንጉሥ አገዛዝ ነጻ ወጥተው ስዊስ ውስጥ በፌዴሬሽን ይተዳደሩ ከነበሩት ከዐሥራ ሦስቱ ነጻ ከተሞች (ኮንፋንስ) የካቶሊክን እምነት የሚከተሉ የእምስት ነጻ (ኦቶኖምስ) ከተሞች መሪዎች አንድነት መሥርተውና ተባብረው በአውስትሪያው ንጉሥ በፌርዲናንድ እየተረዱ ዙሪክ በነበሩት ፕሮቴስታንቶች ላይ ተነሡ ። እነሱም ቅድመ ዝግጅት ካላደረጉት ከዝዊንግል ተከታዮች ጋር ካፔል ከተባለ ቦታ ላይ በ1531 ዓ.ም ጦርነት ገጥመው ሳለ ዝዊንግልም ጦሩን መዞ በጀግንነት ሲዋጋ ከጦርነቱ ሚዳ ላይ ዐረፈ ። ከጦርነቱ በኋላ እያንዳንዱ ነጻ ከተማ የየራሱን አምልኮ በነጻ እንዲፈጽም የሚያስችል ስምምነት ተደረገ ። በስዊስ የተካሄደው ለውጥ በዝዊንግል ቢጀመርና “ሪፎርምድ” የተባለው ቅጽል ቢሰጠውም እንኳ ፡ መሠረቱ እየጠበቀና እየተስፋፋ የሄደው ቀጥሉን እንደምንመለከተው በካልቪን ትጋት ነው ። በዐሥራ ስድስተኛው መቶ ዘመን አጋማሽ አካባቢ ዙሪክ የነበሩ የዝዊንግል ተከታዮች ከካልቪን ተከታዮች ጋር በስምምነት አንድ ሆኑ ። በዚህ አኳኋን ጀኔቫ ፡ ዙሪክ ፡ ቤርኔ ፡ ባሌል ወዘተ. የነበሩት ካልቪኒስቶች እምነታቸውን በትጋት በየሀገሩ ማዳረስ (ማሰራጨት) ጀመሩ ።

ከዝዊንግል ዕረፍት በኋላ የተነሣው ጆን ካልቪን (1509-1564) ፈረንሳይ ውስጥ ኖሮን እተባለች ከተማ በ1509 ዓ.ም ተወለደ ። በኦርሌአንስ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ትምህርቱን ከጨረሰ በኋላ በ1531 ዓ.ም አባቱ ስለዐረፈና የወደፊት ሕይወቱን በራሱ ፍላጎት የመምራት መብት ስላገኘ ፡ ከኦርሊያንስ ወደ ፓሪስ ተመልሶ ላቲን ፡ ግሪክኛ ፡ እብራይስጥና ቴዎሎጂ አጠና ። ወዲያው እግዚአብሔር እንደጠራው ስለተረዳ የክርስትናን ትምህርት ማስፋፋት ተቀዳሚ ተግባሩ መሆኑን አምኖ ከፕሮቴስታንቶች ጋር ቅዱሳት መጻሕፍትን ማንበብና በማገበር መጸለይ ጀመረ ። እንዲሁም የፖፑ የአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ የበላይነት በቅዱሳት መጻሕፍት ያልተደገፈ የአምባገነንነት (የፈላጭ ቆራጭነት) ሥልጣን ነው የሚል እምነቱን መግለጽ ጀመረ ። ከፕሮቴስታንቶች ጋር ባደረገው ግንኙነትና በፖፑ ሥልጣን ላይ ባንጸባረቀው ተቃውሞ ምክንያት ካቶሊካውያን ባለ ሥልጣኖች ይዘው ለማሰር ስለፈለጉት ከፓሪስ ሸሽቶ

በመውጣት ወደ እስትራስበርግ ሄደ ። እዚያም የእስትራስበርግ ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ መምህርና የፕሮቴስታንቶች መሪ ማርቱን ቡሴር ተቀብሎ አስተናገደው ።

ካልቪን የፕሮቴስታንትን እምነት ከተቀበለበት ጊዜ ጀምሮ ይህንን እምነት በግምባር ቀደምትነት ተግባራዊ አስተማረ ። በ1535 ዓ.ም በስደተኛነት ባሴል ሄዶ ጥናቱን ቀጠለ ። እዚያው ሳለ በ1536 ዓ.ም የፕሮቴስታንትን ቴዎሎጂ የሚያብራራውን ከፍ ያለ ዝና ያተረፈለትን “የክርስትና ሃይማኖት ተቋም” የተባለውን መጽሐፍ በላቲን አዘጋጅቶ አሳተመ ። ይህም መጽሐፍ የተዘጋጀው የሐዋርያትን የሃይማኖት ውሳኔ መሠረት በማድረግ ነበር ። ጽሑፉም የሚገልጸው ሉተር ፣ ካልቪንና መስሎቻቸው የሚያስተምሩት አዲስ ቴዎሎጂ ሳይሆን ፣ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በየጊዜው የተጨመሩትን የተንዛዙ መሠረተ ሃይማኖቶች ትተው ጌታ ፣ ሐዋርያትና በመጀመሪያዎቹ ሦስቱ ክፍለ ዘመናት የተነሡት ክርስቲያኖች ባስተማሩት ትምህርት ላይ ብቻ እንዲወሰኑ ለማስገንዘብ ነው ይላሉ። ይኸው መጽሐፍ በእምስት ዓመት ጊዜ ውስጥ ተሻሽሎና ይዘቱም በዛብሎ በፈረንሳይኛ ቋንቋ ከተጻፈ በኋላ ወደ ጀርመንኛ ፣ እንግሊዝኛ ፣ ኢጣልያንኛ ፣ እስጳንኛ ወዘተ ቋንቋዎች ተተርጉሞ ለካህናትና ለምእመናን ከፍ ያለ ጥቅም አበርክቷል ። ከዚህም ጽሑፍ በተጨማሪ መጽሐፍ ቅዱስን አብራርቶ ተርጉሟል ።

በ1536 ዓ.ም ካልቪን ከፈረንሳይ የተሰደዱ ፕሮቴስታንቶች በሚኖሩበት በጀኔቫ በኩል ወደ እስትራስበርግ ሲያልፍ የከተማዋ ፓስተር (ቄስ) ዊልያም ፋሬል የከተማው ሕዝብ ተስጥኦ ያለውና ጠንካራ መምህር ስለሚያሻው ካልቪን እዚያው ሆኖ እንዲያስተምር በእግዚአብሔር ስም ተማጸነው ። እሱም ይህ ጥያቄ የአምላክ ጥሪ መሆኑን በማመን ጀኔቫ ተቀምጦ ማስተማር ጀመረ ።

ወዲያው ለቤተ ክርስቲያኑ የአስተዳደርና የእምነት መመሪያ የሚሆን የመሠረተ ሃይማኖት መጽሐፍ አዘጋጀ ። ለልጆችም መማሪያ የሚሆን የውሉደ ክርስቲያን (የሰንበት) ትምህርት ማስተማሪያ መጽሐፍ አዘጋጀ ።

ካልቪን ጀኔቫ ከመሄዱ በፊት በሕዝቡ ዘንድ ሥር ሰደው የነበሩትን እንደ ቁማር ፣ ሰካር ፣ ጭፈራ ፣ ዳንኪራ ፣ ዝሙት ወዘተ የመሳሰሉትን ወደ

ኃጢአት የሚመሩ ተግባሮች በማጥፋት እንደ መጀመሪያዎቹ ክርስቲያኖች በሐዲስ ኪዳን ትምህርት መሠረት በመኖር በአካባቢው ሀገሮች ለሚኖሩት ክርስቲያኖች የፍጹም ክርስቲያንነት ሞዴል እንዲሆኑ አስተማረ ። ትምህርቱን በመቃወም እላይ የተጠቀሱትን ሕገ ወጥ ድርጊቶች ሲፈጽሙ የተገኙ ሁሉ በእስራትና በሞት እንዲቀጡ አድርጓል ።

ካልቪን እንደ ሉተር የክርስትና እምነት መገኛ መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ መሆኑን ፣ ሰው በሥራው ሳይሆን በእምነት ብቻ የሚድን መሆኑን ፣ ማንኛውም ሰው ግብረ ገብ የሆነ ኑሮን ከኖረና መንፈሳዊ ትምህርት ካለው በካህንነት ሊያገለግል የሚችል መሆኑን ወዘተ አስተማረ ። እንዲሁም የእመቤታችንን ፣ የጻድቃንን ፣ የመላእክትን ክብርና ማግለድ በመቃወም አብያተ ክርስቲያናት ውስጥ የነበሩት የጌታ ፣ የመቤታችን የጻድቃን ፣ የሰማዕታትና የመላእክት ሥዕሎች ፣ ሐውልቶች ፣ የካህናት አልባሳት ወዘተ እንዲወገዱ አደረገ ። እንዲሁም ሉተርና ካልቪን ለጌታ ሁለት ባሕርያት አሉት የሚለውን የኬልቄዶን ጉባኤ ውሳኔ ይቀበላሉ ።

ካልቪን ትምህርቱን ሰምተው በማይፈጽሙት ላይ ውግዘትና ቅጣት የሚያስከትል ሕግ አወጣ ። ምንም እንኳ በስም የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ቢሆኑም ቅሉ ፣ ይህ ትምህርትና ሕግ አልዋጥላቸው ያሉ የጀኔቫ አስተዳዳሪዎች ካልቪንንና ፋሬልን በወታደር ኃይል አባረሩአቸው ። ካልቪን እንደገና ወደ እስትራስበርግ ሄዶ ከፈረንሳይ ተሰደው እዚያ ለሚኖሩ ምእመናን ፓስተር (አገልጋይ ፣ ኖሎት ፣ ቄስ) ሆኖ ለምስት ዓመታት ያህል አገለገለ ። ከሉተርና ከፊልጶስ ማላንክቶን ጋር ለመተዋወቅ የቻለውም በዚያን ጊዜ ነበር ። የቅርብ ጉረቤቱም ከጥቂት ጊዜ በኋላ የካምብሪጅ ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ ፕሮፌሰር የሆነው ማርቲን ቡሴር ነበር ።

ካልቪን ከተባረረ በኋላ ጀኔቫ ውስጥ ብዙ ችግር ስለተፈጠረ ከከተማይቱ አስተዳዳሪዎችና መማክርት አብዛኞቹ ችግሩ እየተባባሰ የሄደው የካልቪንን ምክርና ትምህርት ሰምተው በተግባር ላይ ባለማዋላቸው መሆኑን ተገነዘቡ ። ቀስ በቀስም የከተማይቱ ነጻነት በአደጋ ላይ ስለወደቀ መፍትሔው ካልቪንን ወደ ጀኔቫ ጠርቶ በትምህርቱ መመራት መሆኑን ስለተገነዘቡ ወደ ጀኔቫ እንዲመለስላቸው ለመኑት ። እሱም እስትራስበርግ ውስጥ የጀመረውን የማስተማር ተግባር አቋርጦ መሄድን

አልፈቀደም ነበር ። ነገር ግን የጥንት ወዳጆቹ አጥብቀው ስለለመኑት የእግዚአብሔር ፈቃድ ነው በማለት ለመመለስ ተስማማ ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በክርስቶስ ትምህርት መሠረት ዲሲፕሊን ፣ ግብረገብነት ወዘተ. እንዲሰፍን በማድረግ ከምክር ቤቱ አባላት ጋር በመግባባት በቴዎድራሲ (በመንግሥተ እግዚአብሔር) ሲስተም ከተማዋን አስተዳድሯል (ገዝ ቷል) ።

እንደ ሁለተኛ ሀገሩ በሚቋጥራት በጀኔቫ ውስጥ ለሃያ አራት ዓመታት በመስበክ ፣ በማስተማር ፣ መጽሐፍ ቅዱስን በተብራራ ትርጓሜ በማዘጋጀት ወዘተ. በትጋት ሠራ ። ካልቪን ምእመናን እንደ ጥንታዊቱ ቤተ ክርስቲያን በክርስቶስ ትእዛዝ መሠረት ፓስተሮችን ፣ መምህራንን ፣ ሽማግሌችንና ዲያቆናትን ለቤተ ክርስቲያን አስተዳዳሪነት (መሪነት) መርጠው እንዲተዳደሩ ፤ በመንፈሳዊው ተግባርም ቤተ ክርስቲያን ከመንግሥቱ ተጽእኖ ነጻ እንድትሆን ፤ ሲቪሉ የመንግሥት አስተዳደርም በእግዚአብሔር የተመረጠ ስለሆነ መንግሥትና ቤተ ክርስቲያን አንዱ በሌላው ጉዳይ ጣልቃ ሳይገባ ተባብረው መሥራት እንደሚገባቸው ገልጿል ። በዚህ አኳኋን ሉተር ቤተ ክርስቲያን በልዑላን ሥር እንድትተዳደር ሲያደርግ ፣ ዝዊንግል ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት በአንድነት እጅና ጓንት ሆነው እንዲሠሩ ሞክሮ ነበር ። ካልቪን ግን ቤተ ክርስቲያን ራሷን ችላ በመተዳደር ከሀገሩ መንግሥት ጋር ተባብራ እንድትሠራ አስተምሯል ።

እንዲሁም ካልቪን የሰው ልጆች አዳኝ እግዚአብሔር ብቻ መሆኑን ሲገልጽ “የማንኛውም ሰው ዘለዓለማዊ ድኅነትም ሆነ ጥፋት (ቅጣት) አስቀድሞ በእግዚአብሔር ተወስኗል” በማለት አስተምሯል ።

ካልቪን ጀኔቫ ውስጥ የማስተማር ተግባሩ ሊከናወንለት የቻለው ተግቶ ከማስተማሩ በተጨማሪ የፕሮቴስታንትን እምነት በመከተላቸው ምክንያት ከደረሰባቸው ሥቃይ ለማምለጥ ከፈረንሳይ ፣ ከእስኮትላንድ ፣ ከኢጣልያ ፣ ከኒዘርላንድና ከኢንግላንድ ተሰደው ወደ ጀኔቫ ከገቡት ፕሮቴስታንቶች በአብዛኞቹ በመደገፉም ጭምር ነው ። ሆኖም የእስጳኝ ተወላጅ የነበረው ሚካኤል ሴርቤቱስ የሥላሴን አንድነትና ሦስትነት (ዶክትሪን) በመካዱ በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ባለ ሥልጣናች ተይዞ በእሳት እንዲቃጠል ተፈርዶበት ሳለ ፣ ከእስር ቤት አምልጦ ጀኔቫ ከገባ

በኋላ ከክሐደቱ በተጨማሪ በከተማዋ ያሉ ተቀዋሚዎቿን በመቀስቀስ ረብሻ ያስነሳብኛል ብሎ በመሥጋት በ1553 ዓ.ም ካልቪን ከከተማዋ ሹማምንት ጋር በመስማማት አስይዞ በእሳት ተቃጥሎ እንዲሞት አደረገ። በዚህም ድርጊቱ ከብዙዎች ዘንድ ለሙን ያጉደፉ ትችቶች ተሰንዝረውበታል ።

በካልቪን የተመሠረተው ቤተ ክርስቲያን “የፕሬዝቢቴሪያን ቤተ ክርስቲያን” ትባላለች ።

በከፍተኛ ትምህርት አስፈላጊነት አጥብቆ ያምን ስለነበር በ1559 ዓ.ም የጀኔቫን አካዳሚ ከፈተ ። ይኸውም አካዳሚ ቁየት ብሎ በካልቪን እግር በተተካው በቴዎዶራ ቤዛ ትጋት ከዓለማዊው ትምህርት ጋር የመንፈሳዊ ትምህርት መስጫ ማዕከል በመሆን በአውሮጳ ውስጥ ተሠማርተው ያስተማሩ ብዙ የካልቪን ተከታይ የነበሩ ካህናትንና ሚስቶችንና ያንን አፍርቷል ።

ረ) በሌሎች የአውሮጳ ሀገሮች የፕሮቴስታንት (የሪፎርምድ ፣ የታደሰች ቤተ ክርስቲያን) ትምህርት መስፋፋት

የፕሮቴስታንት ትምህርት እላይ ከተጠቀሱት ሀገሮች በስተቀር በመጠኑም ቢሆን በፈረንሳይ ፣ በኒዘርላንድ ፣ በህንጋሪ ፣ በእስጳኝ ፣ በኢጣልያ ተሰብኳል ። ይኸውም

1ኛ) ፈረንሳይ ውስጥ የካልቪን ትምህርት ተስፋፍቶ ነበር ። ነገሥታቱ ቀዳማዊ ፍራንሲስ ፣ ዳግማዊ ሔንሪ ወዘተ. በካቶሊካውያን የተደገፈውን ዙፋናቸውን አናውጸው የካልቪንን ትምህርት በሀገሪቱ ውስጥ ለማስፋፋትና ፈረንሳይን እንደ ጀኔቫ በቴዎድራሊ ሲስተም በፈላጭ ቆራጭነት (በዲክታታርነት) ለማስተዳደር የተነሡ ናቸው። በሚል ፖለቲካዊ ምክንያት ፈረንሳይ ውስጥ የነበሩትን ፕሮቴስታንቶች ሲያሳድዱና ሲጨፈጭፉ ፣ በሌላው ወገን ደግሞ ጀርመን እንድንቷን በማጣት ተከፋፍላ እንድትኖር በመሻት ጀርመን የነበሩትን ፕሮቴስታንቶች ይረዱ ነበር ። ፈረንሳይ ውስጥ ተጠናክረው የነበሩትን ሁጉኤኖችን በመባል የታወቁትን የካልቪን ተከታዮች ፣ በካልቪኒስቱ በናቫሬ ንጉሥ በሔንሪ አራተኛና በካቶሊካዊቲቱ በማርጉኤሬት መካከል ጋብቻ መሥርተው የሁለቱ እምነት ተከታዮች በመካከላቸው ሰላምን ለመመሥረት

ከካቶሊኮች ጋር በ1572 ዓ.ም ስምምነት አደረጉ ። በዚሁ ስምምነት መሠረት የሁለቱም ወገኖች የቅዱስ በርተሎሜዎስ በዓል ዕለት የጋብቻቸውን ሥነ ሥርዓት ለመፈጸምና ለማክበር ፓሪስ ውስጥ ተሰብስበው ሳለ በድንገት ሳያስቡት በንግሥቲቱ እናት በካቶሊካዊቲቱ በእቴጌ ካቴሪኔ ዲ.ሜኒስ በምሥጢር የተዘጋጁ ካቶሊኮች ፕሮቴስታንቶችን በመጨፍ ጨፍ ዐሥር ሺህ የሚሆኑትን ገደሉ ። ይህ ሁሉ ሥቃይ ቢደርስባቸውም ፈረንሳይ የነበሩ ፕሮቴስታንቶች በካቶሊኮች አልተደመሰሱም ። በ1589 ዓ.ም ወንድሙ ማልሳዊ ሔንሪ ሲሞት ሔንሪ አራተኛ የፈረንሳይን ዙፋን ወረሰ ። ነገር ግን ምንም እንኳን የነገሥታት ዘር ቢሆንም የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ በመሆኑ በርሙ ፖፕና በእስክፕ ንጉሥ በሚደገፉ በፈረንሳይ ካቶሊኮች ዘንድ ተቀባይነትን አላገኘም ። ሆኖም መንግሥቱ ጸንቶ ሀገሪቱን በሰላም ለመግዛት በማሰብ በ1593 ዓ.ም የካቶሊክን እምነት ተቀበለ ። በንጉሡ ትእዛዝ በ1598 ዓ.ም ናንቴ ውስጥ በተደረገው ጉባኤ ፕሮቴስታንቶች (ሁጉኤኖቶች) የሃይማኖትና የአምልኮ ነጻነት ስለተሰጣቸው ፈረንሳይ ውስጥ ሲካሄድ የቂየው የሃይማኖት ጦርነት ቆመ ። ነገር ግን በ1685 ዓ.ም በሉዊስ ዐሥራ አራተኛ የአምልኮ ነጻነታቸውን እንደገና ስለተገፈፉ ጥቂቶቹ ወደ ኢንግላንድ ፣ ሆላንድ ፣ ፕሩሲያና አሜሪካ ሲሰደዱ አብዛኞቹ የፈረንሳይ ሪፑብሊክን እስከተጀመረ በት ጊዜ ድረስ እዚያው ሀገራችው ውስጥ ሲሠቃዩ ኖሩ ።

2ኛ) ኒዘርላንድ ውስጥ የካልቪን ትምህርት ቀደም ሲል ብዙ ተከታዮችን አፍርቶ ነበር ። ሆኖም የእስክፕ ንጉሥ ዳግማዊ ፊልፕ (ፈልጶስ) በ1555 ዓ.ም ኢንኩዚሽን የተባለውን መናፍቃን ናቸው በመባል የተጠረጠሩትን የማሠቃያ ፍርድ ቤት (ድርጅት) ስላቋቋመ በሚገባቸው ሀገሮች ውስጥ መጽሐፍ ቅዱስ ሲያነብ ወዘተ. የተገኘ ምእመን በእሳትና በተለያዩ መንገዶች ይቀጣ ነበር ። ይህ ዓይነቱ ቅጣት በአራንጁ ልዑል በዊልያም መሪነት የኒዘርላንድ (የሆላንድ) ሕዝብ ከ1568 ዓ.ም ጀምሮ ከእስክፕ ጋር ባካሄደው ጦርነት በ1581 ዓ.ም ከቅኝ ተገዥነት ነጻ እስከወጣበት ጊዜ ድረስ ቀጥሎ ነበር ። ኒዘርላንድ ከእስክፕ ነጻ ከወጣች በኋላ ግን የካልቪን ተከታዮች እምነታቸውን በነጻና በሰላም ያካሂዱ ጀመሩ ። ዊልያም በ1573 ዓ.ም የካልቪንን ትምህርት በመቀበል የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ ሆነ ። ከ1579 ዓ.ም ጀምሮ

በሀገሪቱ ደቡባዊ ክፍል ካቶሊኮች በብዛት ሲኖሩ ፡ በሰሜን ክፍል ደግሞ ካልቪኒስቶች በብዛት ይኖሩ ነበር ።

3ኛ) በ16ኛው ክፍለ ዘመን የካልቪን ትምህርት ሀንጋሪ ውስጥ ተስፋፋ ።

ፕሮቴስታንቶች በቻርልስ አምስተኛና ተከታዮቹ በሆኑ ካቶሊካውያን ነገሥታት በየጊዜው የተሰነዘሩባቸውን ስደቶችና ሥቃዮች በመቋቋም ከቂዩ በኋላ በ1781 ዓ.ም የሃይማኖት ነጻነት ተሰጣቸው ። እነሱም የፕሬዝቢቴሪያንን ቤተ ክርስቲያን በመመሥረት በተጠናከረ ሁኔታ ተቋቋሙ ።

4ኛ/ በእስጳኝ ንጉሥና በሮሙ ፖፕ የተቋቋሙት ኢንኩዚሽኖች የማስተማር ተግባራቸውን ቢያሰናክሉባቸውም እንኳ የሉተር ተከታዮች እስጳኝና ኢጣልያ ውስጥ በማስተማር ጥቂት ተከታዮች አግኝተው ነበር። ሆኖም እስጳኝ ውስጥ የተጀመረው የሉተራውያን ንቅናቄ በ1560 ዓ.ም በርኅራኄ ቢሱ ኢንኩዚሽን መሣሪያነት ሲወድምና ሲያከትም ፡ ኢጣልያ ውስጥ ይካሄድ የነበረው ኢንኩዚሽን ግን ለዘብ ያለ ስለነበረ በሰሜን ኢጣልያ ተራራዎች አካባቢ ዋልዴኒስ የተባሉት ከጥፋት ተርፈው ነበር ። እነሱም የፕሬዝቢቴሪያንን ቤተ ክርስቲያን ሕግ (ፖሊሲ) በመከተል እስከ 1848 ዓ.ም ድረስ አምልኮአቸውን በነጻ ይፈጽሙ ነበር ።

ሰ) በእንግሊዝ ሀገር ውስጥ የተካሄደው የቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና የመሠረተ ሃይማኖት ለውጥ

(1) ኢንግላንድ ውስጥ የተካሄደው ለውጥ

በእንግሊዝ ሀገር ውስጥ የተደረገው የቤተ ክርስቲያን አስተዳደርና የመሠረተ ሃይማኖት ለውጥ የሉተርንና የካልቪንን ትምህርት ሳይከተል በፖለቲካ ፡ በኢኮኖሚ ወዘተ. ምክንያት በቀጥታ በንጉሡ በሔንሪ ስምንተኛ (1509-1547) የተጀመረ ስለሆነ በጀርመን ፡ በጀኔቫ ፡ በእስኮትላንድ ወዘተ. ከተካሄዱት ልውውጦች ለየት ያለ ነው ።

የለውጡ መንሥሌም ፍጹም ካቶሊካዊ የነበረው ፤ ሉተር ያስተማረውን የተዛባ ትምህርት ተቃውሞ በሰባቱ ሥርዓታት ቤተ ክርስቲያን

የእግዚአብሔር ጸጋ የሚሰጥ መሆኑን አብራርቶ በመጻፉ በፖፕ ልዮን ዐሥረኛ “የእምነት ጠባቂ” የሚል ክብር የተሰጠው ንጉሥ ሔንሪ መንግሥቱን የሚወርስ ወንድ ልጅ ልትወልድለት ያልቻለችውን የእስ ጳጳሽ ገዥዎች የፌርዲናንድና የኢዛቤላን ልጅ ካቴሪኒ ዘአራጉንን ፈትቶ አን ቦሌይንን ለማግባት ፈለገ ። ፍላጎቱንም ከግቡ ለማድረስ በኢንግላንድ የፖፑ እንደራሴና የንጉሡም ዋና ባለሟል በነበረው በእንግሊዛዊው በካርዲናል ቶማስ ዌልሴይ አማካይነት ከሮሙ ፖፕ ዩፍኖ ፈቃድ ቢጠይቅ ፖፑ ከለከለው ። እሷም ተፋትታ በምንኩስና ተወስና ገዳም ገብታ እንድትኖር ብትጠየቅ ፈቃደኛ ስላልሆነች ፡ ሌላም ሰላማዊ የሆነ አማራጭ መንገድ ስለጠፋ ፤ በንጉሡ ግፊት በተመሩት የፓርላማው አባላት ውሳኔ መሠረት በ1532 ዓ.ም የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን ከቀጥተኛ ሥር አድርጎ ከሮሙ ፖፕ ከቀሌምንጦስ ሰባተኛ አስተዳደር ነጻ የወጣች መሆኗን ወሰነ ። ካርዲናል ዌልሴይም ፍችውን በተግባር ላይ ለማዋል ፈቃደኛ ስላልሆነ በንጉሡ ትእዛዝ ከሥልጣኑ ተወገደ ። ፖፑ ይህንኑ ድርጊት እንደሰማ ንጉሡንና ተባባሪዎቹን ቢያወግዝም ቅሉ ተቀባይ አላገኘም ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለፖፑ የሚላከው ገጸ በረከትና ዓሥራት ተቋረጠ ።

በ1533 ዓ.ም ቶማስ ክራንሚርን የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን እንዲመራ የካንቴርበሪ ሊቀ ጳጳስ አድርጎ ከሾመው በኋላ ፡ በክራንሚር ትእዛዝ ከካቴሪኒ ጋር የነበረው ጋብቻ ተሰርዞ አን ቦሌይንን አገባ ። ቂየት ብሎም የንግሥት ኤልሳቤጥን እናት አን ቦሌይንን አመነዘረች በሚል ሰበብ ከፈታት በኋላ በ1537 ዓ.ም ኤድዋርድ የተባለውን ወንድ ልጅ የወለደችለትን ጃን ሴይሙርን አግብቶ ነበር ።

ከ1534 ዓ.ም ጀምሮ በሮም ፖፕና በእንግሊዝ (በኤጲስቲፓል) ቤተ ክርስቲያን መካከል የነበረው አንድነት ፈጽሞ ተቋረጠ ። ፓርላሜንቱም የሮሙን ፖፕ ሥልጣን ሰርዞ ንጉሡ የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ መሪ መሆኑን በውሳኔ አጸደቀ ። ምድራዊውን አስተዳደር ለማካሄድ የተሰየመው ፓርላማ ፖፑ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ላይ ያለውን መንፈሳዊ ሥልጣን የመሻር (የመግፈፍ) መብት የለውም በማለት በ1535 ዓ.ም የንጉሡን የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ መሪ መሆን የተቃወሙና ለንጉሡ ታማኝነታቸውን በቃለ መሐላ ለመግለጽ አሻፈረን ያሉ እነ አቡነ ጆን

ፌሸር ፡ ሰር ቶማስ ሞር ወዘተ. በሰይፍ ተገደሉ ።

አብዛኞቹ ካህናት ግን ከፊሎቹ በፍርሃት ፡ ከፊሎቹ ደግሞ አምነው በት የንጉሡን የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ መሪ መሆን ተቀብለው ታማኝነታቸውን በቃለ መሐላ አረጋገጡ ።

በሔንሪ ትእዛዝ በግፍ ለተገደሉት ለአቡነ ጀን ፌሸርና ለቶማስ ሞር ከሌሎች አምሳ ሰማዕታት ጋር በ1935 ዓ.ም በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የቅዱሳንነት ማዕርግ (ክብር) ተሰጥቷቸዋል ።

ምንም እንኳ ከነዊክሊፍ ዘመን ጀምሮ ከእንግሊዝ ምሁራን ጥቂቶች ቅዱሳት መጻሕፍትን በቋንቋቸው ተርጉመው ማንበብና የሮምን ቤተ ክርስቲያን መቃወም ቢሞክሩም ከካቶሊክ እምነትና ሥርዓት እምብዛም የተለየ ጠለቅ ያለ መሠረታዊ ለውጥ ለማካሄድ አልቻሉም ነበር ። በሔንሪ ጊዜም ቢሆን በፖፑ ፈንታ ንጉሡ የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ መሪ ሆነ እንጂ እንደነ ሉተር የጐላና ተጨባጭ የሆነ ለውጥ አልተደረገም ። ሆኖም በአንድ ወቅት በነሉተር ተዘጋጅቶ በቲንዳሌና በኮቨርዳሌ ወደ እንግሊዝኛ የተተረጎመው መጽሐፍ ቅዱስ በየአብያተ ክርስቲያናቱ እንዲቀመጥና ምእመናንም እንዲያነቡ ቅስቀሳ እንዲደረግላቸው በነቶማስ ክሮምዌል ተወስኖ በተግባር ላይ ውሎ ነበር ። በቅዱሳት መጻሕፍት ውስጥ የማይገኙ ገንዘብ ከፍሎ ለጸድቃን ሥዕሎች ሻማ ማብራት ፡ ቅዱሳን ቦታዎችን ለመሳለም መጓዝ ወዘተ. እንዲቋረጥ ተወስኖ ሲሠራበት ከቂየ በኋላ ጳጳሳቱ ይህንን የለውጥ አዝማሚያ የሚቃወም መመሪያ በማውጣት የለውጡን አዝማሚ ሂደት በአጭሩ ገትተው ሰባቱ ሥርዓታት ቤተ ክርስቲያንና የመሳሰሉት መሠረተ እምነቶች በቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንዲፈጸሙ አደረጉ ። ታላቁ ሊቅ ዊሊያም ቲንዳሌ ሐዲስ ኪዳንን ከግሪክኛ ሕዝቡ ወደሚረዳው ቋንቋ ወደ እንግሊዝኛ በመተርጎም ላይ ሳለ ፡ የፕሮቴስታንቶችን እምነት የምትከተል መናፍቅ ነህ በመባል በመሪዎች ተወግዞ እንዲሰደድ በመደረጉ የትርጉም ተግባሩን ጀርመን በምትገኝ ወርምስ ከተባለች ከተማ ውስጥ በስደት በነበረበት ወቅት ፈጽሞ በ1525 ዓ.ም አሳተመ ። በተጨማሪም የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን መሠረተ ሃይማኖትና የአስተዳደር ጉድለት በመቃወም የተለያዩ ጽሑፎችን አሳትሟል ። ጽሑፎቹም በድብቅ በብዛት ኢንግላንድና እስኮትላንድ በመግባት ለካህናትና ለምእመናን ከፍ

ያለ ጥቅምን አበርክተዋል ። እሱም የሉተርን ትምህርት በምእመናን ዘንድ የምታሰራጭ መናፍቅ ነህ በመባል በ1536 ዓ.ም ብራስልስ አጠገብ በምትገኝ ሺልቮርዴ ውስጥ በእሳት ተቃጥሎ ሞተ ። በምእመናን እጅ የተገኙ ጽሑፎቹም እየተሰበሰቡ አንዲቃጠሉ ተወሰነ ።

ሔንሪ በ1536 እና በ1539 ዓ.ም የሃይማኖት ሚኒስትር አድርጎ በሾመው በቶማስ ክሮምዌል አማካይነት ገዳማትን ዘግቶ በቦታው የነበረውን ተንቀሳቃሽ ንብረትና መተዳደሪያቸው የነበሩትን መሬቶች በመሸጥ ብዙ ገንዘብ አገኘ ። ከዚህም ገንዘብ ጥቂቱ እንደ እክስፎርድና ካምብሪጅ ለመሳሰሉ ትምህርት ቤቶች መርጃና ከገዳም ለተባረሩት ጡረታ ሲውል ፡ የቀረው ለመንግሥቱ ሥራ ማካሄጃ ሆኖአል ። ንጉሡ በራሱ ግምት በመካሄድ ላይ የነበረው የመሠረተ ሃይማኖትና የሥርዓተ ቤተ ክርስቲያን ለውጥ ሂደት ፈጣንና ከሕዝቡም ዘንድ ተቃውሞ የሚያስነሣበት መስሎ ስለታየው የለውጡን ሂደት መግታት ጀመረ ። በዚህም በመጀመሪያው የፀረ ለውጥ ዘመቻ በጸሎተ ቅዳሴ ወቅት የኅብስቱንና የወይኑን ወደ ጌታ ሥጋና ደም መለወጥ የሚክድ ፡ ለካህናት መናዘዝ አይገባም የሚል ፡ ካህናት ማግባት ይገባቸዋል የሚል ወዘተ. በስቅላት ፡ በሰይፍና በመቃጠል እንዲገደል አዘዘ ። ከንጉሡ ዓላማ ለየት ያለ አስተሳሰብ የነበራቸው ፕሮቴስታንቶችም ሆኑ ካቶሊኮች በንጉሡ ትእዛዝ ተገደሉ ። የንጉሡ ባለሟል የነበረው ቶማስ ክሮምዌልም ንጉሡን በማሳሳት ወደ ጥፋት መርቷል ፡ የሉተራንንም እምነት ይደግፋል በሚል ምክንያት በ1540 ዓ.ም ተሰይፎ ሞተ ። ንጉሡ በ1547 ዓ.ም በሞተበት ወቅት ከእንግሊዝ ጳጳሳትና ሕዝብ ከራሉ የፕሮቴስታንቶችን ትምህርት ሲቀበል ፡ ሌላው ክፍል ደግሞ የካቶሊክን እምነት ጠብቆ መቁየትን በመምረጥ ይታመስ ነበር ።

ከሔንሪ ዕረፍት በኋላ የክራንሚር ወዳጅና ለተጀመረው ለውጥ ደጋፊ በነበረው በእናቱ ወንድም (በአጎቱ) በሴሚርሴቱ ዱክ በሔርትፎርድ ሞግዚትነት በዘጠኝ ዓመቱ የነገሠው ኤድዋርድ ስድስተኛ (1547-1553) የሉተራውያን እምነት ዝንባሌ በነበረው በእንግሊካኑ አቡነ ክራንሚር አስተማሪነት ያደገ የፕሮቴስታንቶችን ትምህርት የሚደግፍ ነበር ። እሱም በአባቱ በሔንሪ የተወሰኑትን ፀረ ፕሮቴስታንት ሕጎች (መመሪያዎች) ሁሉ ስለሰረዛቸው የተለያዩ እምነቶችን የሚከተሉ

ፕሮቴስታንቶች በተለይ ካልቪኒስቶች እምነታቸው ቅዱስ ማስተማርና አምልኮአቸውን መፈጸም ጀመሩ ። ማንኛውም የቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ሕዝቡ በሚረዳው ቋንቋ በእንግሊዝኛ ይፈጸም ጀመር ። ቅዱስ ቍርባንም እንደ ካቶሊኮች በኅብስቱ ብቻ ሳይሆን በፕሮቴስታንቶች እምነት መሠረት በኅብስትና በወይን ለምእመናን ይሰጥ ጀመር ። የላቲኑን የቅዳሴ መጽሐፍ አስወግደው በ1549 ዓ.ም የሉተርን ትምህርት መንፈስ የተከተለ የጸሎት መጽሐፍ አዘጋጅተው ይገለገሉ ጀመር ። ይህ በ1549 ዓ.ም የተዘጋጀው የጸሎት መጽሐፍ በተፈጣሪ ፕሮቴስታንቶች ዘንድ የወጣ አጥባቂዎችን መንፈስ የተከተለ ነው ተብሎ ስለተገመተ የስዊስ ፕሮቴስታንቶች ስለ ቅዱስ ቍርባን መታሰቢያነት ፣ ስለ ጸድቃንና ቅዱሳን ሥዕሎች ከቤተ ክርስቲያን መወገድ ወዘተ. የሚያስተምሩትን የተከተለ የጸሎት መጽሐፍ በ1552 ዓ.ም ተሻሽሎ ተዘጋጅቶ የፊተኛውን ተካ ። ቀደም ሲል በሔንሪ ዘመነ መንግሥት የተለያዩ የፕሮቴስታንት እምነቶችን በመከተላቸው ምክንያት ተባረው በስደት ይኖሩ የነበሩት እነ ሪድሌይ ፣ ሐፕር ወዘተ. ወደ ሀገራቸው ተመለሱ ። የፕሮቴስታንትን እምነት ደጋፊ የነበረው ክራንሜር ከስደት የተመለሱትንና በሀገሪቱ ውስጥም ሥቃዩን ታግሠው የቈዩትን ጳጳሳት አድርጎ ሾማቸው ።

በ1547 ዓ.ም ካቶሊካዊው የእስጳኝ ንጉሥ ቻርልስ አምስተኛ ጀርመን የነበሩትን ፕሮቴስታንቶች ድል በአደረገበት ወቅት የፕሮቴስታንቶች ተቋም አደጋ ላይ ስለወደቀ ብዙዎቹ ወደ እንግሊዝ ተሰደዱ ። በስደት እንግሊዝ ከገቡት ሊቃውንት መካከል አንዱ የካልቪን ወዳጅ የነበረው የእስትራስበርጉ ማርቲን ቡሴር ነበር ። እሱም በካምብሪጅ ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ ፕሮፌሰር ሆኖ አገልግሏል ። በስደት ምክንያት ወደ እንግሊዝ የገቡት ፒዩሪታንስ የተባሉት የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች በእንግሊዝ ሀገር የፕሮቴስታንትን እምነት ሊያስፋፉ ቢሞክሩም ቅሉ ፡ ዓላማቸው ግቡን ሊመታ አልቻለም ። ስለዚህ እስከ ዛሬ ድረስ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓትና እምነት ከሞላ ጐደል (በከፊል) ይፈጸማል ።

በእናቱ ወገኖች በእስጳኝ ካቶሊኮች ሞግዚትነት አድጋ ኤድዋርድ በዐሥራ ስድስት ዓመቱ በሳምባ በሽታ ታሞ በ1553 ዓ.ም ከዐረፈ በኋላ በነገሠችው በንግሥት ሚሪ ቱዶር (1553-1558) ዘመነ መንግሥት

የካቶሊክ እምነት እንደገና በኃይል በእንግሊዝ ሀገር ተስፋፋ ። ንግሥት ሜሪ እንደ እስጳኞቹ እናቷ እንደ ካቴሪን ፋናቲክ ካቶሊካዊት ስለነበረች የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን ወደ ካቶሊክ (ፖፑ) መንበር ሥር ለመመለስ ቂርጣ ተነሣች ። በዕቅዷ መሠረት በ1553 ዓ.ም ማንኛውም ካህን ከመንግሥት ፈቃድ ሳያገኝ እንዳይሰብክና መጻሕፍትም እንዳያሳትም በመወሰን የፕሮቴስታንትን እምነት መስፋፋት ለማግደብ ቻለች ። ወዲያው ክራንሜር ፡ ሪድሌ ፡ ኮቤርጻሌ ፡ ሑፐርና ላትሜር የተባሉት ጳጳሳት ወደ እስር ቤት ተልከው በምትካቸው ካቶሊካውያን ጳጳሳት ተሾሙ ።

የእንግሊዝን ሀገር በእስጳኝ ግዛት ሥር ለማዋልና ቤተ ክርስቲያኒቱ ንም በሮም ፖፕ ሥር ለማድረግ በማሰብ በ1554 ዓ.ም በእድሜ ዐሥራ አንድ ዓመት የሚያንሳትን የንጉሥ ቻርልስ አምስተኛን ልጅ ዳግማዊ ፊልፕን አገባች ። ይህ ዓይነቱ ወግ አጥባቂ የሆኑት ካቶሊኮች በኃብቻ መተሣሠር በሀገሩ ነጻነት ላይ የሚያስከትለውን ጉዳት በመገንዘብ አብዛኛው የእንግሊዝ ሕዝብ አዘነ ።

በ1554 ዓ.ም. አምስት መቶ የሚሆኑ የፓርላማ አባላት ቀደም ሲል የካቶሊክን እምነት በመቃወም ስለፈጸሙት ስሕተት ይቅርታ እንዲደረግ ላቸው በመጠየቃቸው የሜሪ ያክስት ልጅ የነበረው የሮሙ ፖፕ ተወካይ ካርዲናል ፖሌ ሥጢአታቸውን አስተሠረዋቸው ። በንግሥት ሜሪ ዘመን መንግሥት በፓርላሜንቱ ውሳኔ የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ አስተዳዳሪ ነት ሥልጣን ወደ ፖፑ ተላለፈ ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓትም በየቤተ ክርስቲያኑ ይፈጸም ጀመር ። የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን ሥርዓትና እምነት በሚቃወሙ ላይ ከፍ ያለ ስደት ተነሣ ። በዚህ የስደት ዘመን ጆን ሮጀርስ ፡ አቡነ ሑፐር ፡ አቡነ ሪድሌና አቡነ ላትሜር የተባሉት ፕሮታስታንቶች በእሳት ተቃጠሉ ። አቡነ ክራንሜር ግን በተሰማው ፍርኃት ምክንያት ከሞት የተረፍሁ መስሎት ቀደም ሲል የካቶሊክን እምነት መቃወሙ ስሕተት መሆኑን በአደባባይ ተናዞ ከፈጸመ በኋላም ሕረተ ቢስ የነበረችው ንግሥት ሜሪ በተለይ የናቷን ፍች ወስኖ ማጽደቁ አበላጭቷት ስለነበር በእሳት ተቃጥሎ እንዲሞት አዘዘች። እሱም በሚቃጠልበት ቦታ ለተሰበሰበው ሕዝብ በመንፈስ ድክመት ምክንያት መናዘዙና መፈረሙ ታላቅ ስሕተት መሆኑን ገልጾ ቀደም ሲል

ያስተማራቸውን የፕሮቴስታንት እምነት እንዲከተሉ ካስረዳቸው በኋላ በመጀመሪያ የፈረመባቸውን ጣቶቹን ወደ እሳቱ ከትቶ ካቃጠለ በኋላ መላ ሰውነቱ ተቃጥሎ ሞተ ።

ባጠቃላይ ከ1555 ዓ.ም ጀምሮ በሦስት ዓመት ከመንፈቅ ውስጥ በሜሪ ፡ ባማካሪዋ በጋርድነርና በካርዲናል ፖሌ በተቋቋመው ፍርድ ቤት ብያኔ መሠረት እላይ ከተጠቀሱት በተጨማሪ የፕሮቴስታንትን እምነት የሚከተሉ መናፍቃን ናቸው በመባል ወደ ሦስት መቶ የሚጠጉ ካህናትና ምእመናን በእሳት ተቃጥለዋል ።

ንግሥት ሜሪ ቱዶርም ዙፋኗን የሚወርስ ዘር ሳትተካ (ሳትወልድ) በ1558 ዓ.ም ዐረፈች ።

የአስተዳደርና አርቆ የማሰብ ችሎታ የነበራት ፡ በአቡነ ክራንሜር አስተማሪነት ያደገችው የአን ቦሌይን ልጅ ንግሥት ኤልሳቤጥ አንደኛ እንደነገሠች (1558-1603) በንግሥት ሜሪ ሲካሄድ የቂየው ስደት ቆመ ። ቀደም ሲል በየሀገሩ ተሰደው የነበሩ ፕሮቴስታንቶችም ወደ ሀገራቸው ተመልሰው አምልኮአቸውን በነጻና በሰላም ያከናውኑ ጀመር ። ምንም እንኳን ንግሥት ኤልሳቤጥ ለፕሮቴስታንቶች የአምልኮ ነጻነት ብትሰጥም ቅሉ ፡ በጀኔቫ የተስፋፋውን (የተሰበከውን) የፕሮቴስታንት ትምህርት ትጠላ ነበር ።

የሮም ፖፖች የሔንሪንና የካቲሪን ጋብቻ ፍች ስላልተቀበሉት ከሔንሪና ከአን ቦሌይን የተወለደችው ኤልሳቤጥ ዲቃላ ናት በማለት የእንግሊዝ ዙፋን ሕጋዊ ወራሽ ካቶሊካዊቲቱ የእስኮትላንድ ልዕልት ሜሪ እስቱአርት ናት ብለው ያምኑና ያስተምሩ ነበር ። የፈረንሳይ መንግሥትም ልዕልት ሜሪ እስቱአርት የእንግሊዝን ዙፋን ወርሳ እንድትነግሥ ይጥር ነበር ። ንግሥት ኤልሳቤጥም የሮማ ካቶሊካውያንን ሥርዓት ጸሎት ብትወድም እንኳ ለዙፋኗ ተቀናቃኞች ስለነበሩ ወደ ፕሮቴስታንቶች ማዘንበልን መረጠች ።

የፈረንሳይና የእስጳኝ ገዢዎች ካቶሊካዊቲቱን የእስኮትላንድ ልዕልት ሜሪን ስለሚደግፉ እነዚህን መንግሥታት መወዳጀት አልፈለገችም ነበር ። በዚህ አኳኋን ኤልሳቤጥ የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን ለመደገፍ ቈርጣ ተነሣች ። ምክር ቤቱ በ1559 ዓ.ም በወሰነው መሠረት እንደ አባቷ የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን የበላይ ጠባቂነት ሥልጣን ጨበጠች ።

ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ለፖፑ የሚላከው ገንዘብና የሚቀርበው አቤቱታ ተቋረጠ ። እንዲሁም በቤተ ክርስቲያኒቱ የሚካሄደው የለውጥ ሂደት ደጋፊ የነበረው ዶክተር ማቴዎስ ፓርከር የካንቴርበሪ ሊቀ ጳጳስ ሆኖ የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን እንዲያስተዳድር ተወሰነ ። በሀገሪቱ የነበሩት ካቶሊካውያን ጳጳሳት የማዕርገ ጽጽስናውን ሥርዓተ ጸሎት እንዲፈጽሙለት ቢጠየቁ የሮሙ ፖፕ ሳይፈቅድ አንችልም ፣ ስላሉ ፣ በሔንሪና በኤድዋርድ ዘመነ መንግሥት ያገለገሉ የለውጡ ደጋፊ የነበሩ አረጋውያን ጳጳሳት በ1559 ዓ.ም ላምቤስ መንበረ ጽጽስና ግቢ በሚገኘው ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ጽጽስናውን ፈጽሞለት ። ይህ ያለፖፑ ፈቃድ የተፈጸመው የሊቀ ጳጳስና ማዕርግ ሕጋዊነት የእንግሊዝንና የካቶሊክን አብያተ ክርስቲያናት ለብዙ ጊዜ በተለይ በፖፕ ልዩን ዐሥራ ሦስተኛ ዘመን ሲያወዛግብ ኖሯል ።

በ1552 ዓ.ም የተዘጋጀው የጸሎት መጽሐፍ በመጠኑ በወጣ አጥባቂዎች ተሻሽሎ የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ሥርዓተ ቅዳሴ መገልገያ ሆነ ። እንዲሁም እነሉተር ከተነሡበት ከ16ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን የእምነት አቋም የሚገልጸው መጽሐፍ ቀደም ሲል አርባ ሁለት የመሠረተ እምነት መግለጫ አርቲክሎች (አንቀጾች) በሚል ርእስ በአቡነ ክራንሚር ተዘጋጅቶ እስከ ንግሥት ሚሪ ዘመነ መንግሥት ድረስ ለጥቂት ጊዜ ሲሠራበት ከቄየ በኋላ በኤልሳቤፕ ዘመነ መንግሥት እንደገና ተሻሽሎ ሠላሳ ዘጠኝ አርቲክሎች በሚል ርእስ ተዘጋጅቶ እስከ ዛሬ ድረስ ይሠራበታል ።

ንግሥት ኤልሳቤፕም እነ ዊልያም ሴሲልን የመሳሰሉ አስተዋይ አማካሪዎች ስለነበሩአት የምትወስደው እርምጃ ሁሉ ግቡን ይመታ ነበር። የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ የነበረው ሴሲልና መሰሎቹ በእስጳኝ መንግሥት ይገዙ የነበሩት የኒዘርላንድ ፕሮቴስታንቶችን ፣ ሁጉኤኖትስ የተባሉ በፈረንሳይ የሚኖሩ ፕሮቴስታንቶችን ፣ የእስኮትላንድ ፕሮቴስታንቶችን መርዳት የፈረንሳይንና የእስጳኝን መንግሥታት አዳክሞ የእንግሊዝን መንግሥት የሚያጸና መሆኑን አብራርተው ስለገለጹ ጸላት እላይ ለተጠቀሱት ወገኖች የማቴሪያልና የጦር መሣሪያ እርዳታ አድርጋለች ።

የእስጳኝና የፈረንሳይ ነገሥታት ኤልሳቤፕን ከዙፋኑ ለማውረድ ብዙ ጊዜ ሞክረው ነበር ። ፖፕ ፒዮስ አምስተኛ ኤልሳቤፕን በማውገዝ

የካቶሊክ እምነት ተከታይ የሆኑ እንግሊዛውያን እንዲያምጹባት ጥሮ ነበር ። ይህ ሁሉ ሙከራ ሳይሳካ ስለቀረ የእስጳኝ ንጉሥ ፊልጶስ በ1588 ዓ.ም አይበገሬ የእስጳኝ አርማዳ በመባል የታወቁትን 160 የጦር መርከቦች ከ30,000 የታጠቁ መርከበኞች ጋር በማዝመት እንግሊዝን ለመውረር ሲጓዝ የእንግሊዝ መርከበኞች አስደናቂ በሆኑ ስልቶች በመጠቀም የእስጳኝን መርከቦች ከነወታደሮቹ በባሕር ላይ በተደረገው ውጊያ አወደሙአቸው ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የካቶሊክ እምነት ደጋፊ የነበረው የእስጳኝ መንግሥት ቅስሙ ስለተሰበረ እየተዳከመ በመሄዱ ፕሮቴስታንቶች ከታላቅ ጥፋት ዳኑ ።

በአጠቃላይ እላይ እንደተመለከትነው በኤድዋርድ ዘመነ መንግሥት ፕሮቴስታንቶች ሥር ሰደው ከቂዩ በኋላ በሜሪ ቴዶር ዘመነ መንግሥት ካቶሊኮች እንደገና ስለተደራጁ ኤልሳቤጥ በነገሠችበት ወቅት ሕዝቡ በሁለት ተቃራኒ የሃይማኖት ጉራ ተከፍሎ ነበር ። ምንም እንኳን በፕሮቴስታንታዊቲቱ እናቷና በአሳዳጊዎቿ ግፊት ምክንያት ለፕሮቴስታንት እምነት ብታደላም ከሀገሪቱ ዜጋ ሁለት ሦስተኛ የነበረውን የካቶሊክ እምነት ተከታይ ሕዝብም የአምልኮ መብቱን በማክበር በጥንቃቄ ስላስተዳደረች በዘመነ መንግሥቷ የጉላ የሃይማኖት ብጥብጥ አልተነሣም ነበር ።

(2) ኢንግላንድና እስኮትላንድ ከተዋሐዱበት (አንድ ከሆኑ በት) ጊዜ ጀምሮ በሀገሪቱ ውስጥ የተፈጸሙ ድርጊቶች

የእስኮትላንድ ንግሥት የሜሪ እስቱአርት ልጅ ንጉሥ ጀምስ ስድስተኛ ከ1567 ዓ.ም ጀምሮ እስኮትላንድን ሲገዛ ከቂዩ በኋላ በ1603 ዓ.ም ቀዳማዊ ጀምስ በሚል ስያሜ የኢንግላንድም ንጉሥ በመሆን ሁለቱንም ሀገሮች በአንድነት ገዛ ። የግልና የማኅበር ሞራል በምእመናን ዘንድ በጥብቅ በተግባር ላይ እንዲውል የሚያስተምሩ ፡ የማንኛውም ክርስቲያን እምነትና አምልኮ በመጽሐፍ ቅዱስ ላይ ብቻ የተደገፈ እንዲሆን የሚሹ ፡ በመጽሐፍ ቅዱስ ያልተደገፈ አምልኮ ግን አምልኮ ጣዖት ነው የሚሉና የኤጲስ ቆጶሳትን አስተዳደር በመቃወም የፕሬዝቢቴሪያንን አስተዳደር የሚደግፉ ኢንግላንድ የሚኖሩ ፕሮቴስታንት በሚል ስም የሚጠሩ ፕሮቴስታንቶች ነበሩ ። እነሱም የፕሬዝቢቴሪያን እምነት

ከሰፈነበት ከእስኮትላንድ የሄደው ቀዳማዊ ጀምስ የአምልኮ ነጻነት በመለገስ ከንግሥት ኤልሳቤጥ የተሻለ አስተያየት ያደርግልናል የሚል አስተሳሰብ አደረባቸው ። እሱ ግን የሀገሪቱ ብቻ ሳይሆን የቤተ ክርስቲያኒቱም የበላይ ገዥ የመሆን የሥልጣን ሱስ ስላደረበት “ጳጳስ ከሌለ ንጉሥም ሊኖር አይችልም” የሚል መፈክር እያስተጋባ የፕሮቴስታንቶችን ነጻነት ገፈፈ ። ፒዩሪታኖችም የአምልኮ ነጻነት እንዲሰጣቸው ቢጠይቁት በ1604 ዓ.ም ሐምሥቱን ውስጥ በተደረገው ጉባኤ ላይ ተገኝቶ የእንግሊዝን ቤተ ክርስቲያን በመደገፍ ፒዩሪታኖችን ገወጸቸው ። የዚህ ጉባኤ መልካም ውጤት በ1611 ዓ.ም በንጉሥ ጀምስ ትእዛዝ በእንግሊዝኛ ተዘጋጅቶ የታተመው መጽሐፍ ቅዱስ ብቻ ነበር ። ይህ የመጽሐፍ ቅዱስ እትም ከእብራይስጥና ከግሪክ የተተረጎመ ስለሆነ ፤ ቀደም ሲል ከተተረጎሙትም እየተነጻጸረ ስለተዘጋጀ መጽሐፍ ቅዱስን በእንግሊዝኛ ቋንቋ ለሚያነቡ ሁሉ ለብዙ ዘመናት አገልግሏል ። ምንም እንኳን በየጊዜው ሌሎች የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉሞች ቢዘጋጁም በንጉሥ ጀምስ ትእዛዝ የተዘጋጀው አሁንም ቢሆን ይሠራበታል።

ማንኛውም ዜጋ በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ሥር አምልኮቱን በነጻ እንዲፈጽምና የንጉሡንም የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይነት አምኖ እንዲቀበል በማለት ያዘዘውን ትእዛዝ አንቀበልም ያሉ ብዙ ካህናት ከሀገር ተባረሩ ። የቀሩትም ታሰሩ ። የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ አቡነ ባንክሮፍት ከቤተ ክርስቲያኒቱ እምነት ውጭ የነበሩትን ፒዩሪታኖች በጥብቅ ይቃወም ነበር ። ለብዙ ዓመታት በእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በአገልግሎት ላይ እንዳይውሉ ተወግደው የነበሩት አልባላትና የተለያዩ ሥርዓተ ቅዳሴዎች እንደገና እንዲሠራባቸው የተደረጉት በዚህ ጊዜ ነበር ።

ከአቡነ ባንክሮፍት ቀጥሎ የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ሊቀ ጳጳስ ሆኖ የተሾመው አቡነ አቦት ለዘብ ያለ መሪ ስለነበረ በፒዩሪታኖች ላይ የተነሣው ስደት ጋብ እንዲል አደረገ ። ወደ አኤርላንድ እየሄዱም እንዲኖሩ አደረገ ። እነሱም አኤርላንድ ውስጥ እምነታቸውን አስፋፉ ።

እንግላንድ ውስጥ ይኖሩ የነበሩት ፕሮቴስታንቶች (ኮንግሪጌሽናሊስቶች ወዘተ.) ሀገራቸው ውስጥ የአምልኮ ነጻነት ስለተነፈጋቸው በ1620 ዓ.ም ጥቂቶቹ ሚይፍላወር በተባሉት መርከብ ቤተሰቦቻቸውን አሳፍ

ረው በሃይማኖት መሪያቸው በዊልያም ብሬውስቴር መሪነት የእምነት ነጻነት ሊያገኙ ወደሚችሉበት ሰሜን አሜሪካ (አዲሱ ዓለም) ወደምትገኘው ወደኒው ኢንግላንድ ጉዞ ጀመሩ። በጉዞው ላይ ካጋጠማቸው ብዙ ውጣውረድና ችግር በኋላ ኒው ኢንግላንድ ወደሚገኘው ፕሌሙስ ወደብ ደረሱ። እዚያም በመጀመሪያው ከባድ የክረምት ወራት የመጠለያ፣ የምግብ ወዘተ. ችግር ስለደረሰባቸው ግማሾቹ አለቁ። ቀስ በቀስ ግን ተግተው በመሥራት ሀገሪቱን አለሟት። እነዚህ መጀመሪያ የተጓዙት “ፒሊግሪም ፋዘርስ” በመባል ይጠራሉ። ወደ ኒው ኢንግላንድ ተሰደው ከሄዱት አብዛኞቹ የኮንግሪጌሽናል ቤተ ክርስቲያን አባላት ስለነበሩ እዚያው ቤተ ክርስቲያናቸው ተስፋፋች።

ባጠቃላይ በሃይማኖት ጭቆናና ስደት ምክንያት የትውልድ ሀገራቸውን እንግሊዝን ትተው ወደ ሰሜን አሜሪካ ከተሰደዱት የኮንግሪጌሽናል፣ የፕሬዝቢቴሪያን፣ የባፕቲስት፣ የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት አባላት በተጨማሪ ሎንዶን ለሚገኙ ታላላቅ የንግድ ድርጅቶች ወኪል በመሆን ብዙ ነጋዴዎችም ሄደዋል።

የጀምስ ልጅ ቀዳማዊ ቻርልስ (1625–1649) ኢንግላንድንና እስኩትላንድን በአንድነት ይገዛ በነበረበት ዘመን የቻርልስ ወዳጅና ደጋፊ የነበረው አቡነ ዊልያም ሎውድ ንጉሡ የሀገሪቱና የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ ገዥ ሆኖ እንዲያስተዳድር በእግዚአብሔር የተመረጠ መሆኑን፣ እንዲሁም ቤተ ክርስቲያንና መንግሥት በኅብረት ሕዝቡ በታማኝነት ቀጥተኛ ተግባሮችን እንዲፈጽም ሊመሩት ይገባል በማለት ለምእመናን ያስተምር ነበር። ይህንኑ የእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን አባላት ያልሆኑ ምእመናን የአምልኮ ነጻነት የሚገፈውን አስተሳሰብ በመቃወም ምክር ቤቱ ቢነሣ በ1629 ዓ.ም ንጉሡ ምክር ቤቱን ዘግቶ ዐሥራ አንድ ዓመታት በፈላጭ ቆራጭነት ሀገሪቱን ገዛ። የንጉሡን በእምነት ላይ የነበረውን ሥልጣን ከተቃወሙ ፒዩሪታኖች አንዳንዶቹ ሲገደሉ ሌሎቹ ደግሞ ወደ እስር ቤት ይላኩ ነበር። በዚህ አኳኋን ፒዩሪታኖች ሥቃይ ስለጸናባቸው የሃይማኖት ነጻነት ወደሚያገኙበት ወደ ሰሜን አሜሪካ በ1629 ዓ.ም ተጉዘው ማሳቹሴትስ ደርሰው ሳሌም ውስጥ የመጀመሪያዋን ቤተ ክርስቲያናቸውን ሠሩ። የሃይማኖት ነጻነት የተነፈጉ ብዙ ምእመናን በየጊዜው ወደ አሜሪካ ጎረፉ።

እንዲሁም ቀዳማዊ ቻርልስ በ1632 ዓ.ም ካቶሊካዊውን ሎርድ ባልቲሞርን (ጀርጅ ካልቨርትን) ሰሜን አሜሪካ የምትገኘው የሚሪላንድ ገዥ አድርጎ ሾሞት ስለነበር ፡ እንግሊዝ ውስጥ የሃይማኖት ጭቆና ያንገፈገፋቸው ካቶሊኮች የእምነት መሰላቸው ወደሚያስተዳድራት ወደ ሚሪላንድ በብዛት ገቡ ።

በ1640 ዓ.ም በንጉሡ ጥሪ የተሰበሰበው የእንግሊዝ ፓርላሜንት አባላት ከንግሥት ኤልሳቤጥ ዘመነ መንግሥት ጀምሮ ቀኝ ክንፍ (ወግ አጥባቂ ፡ ኮንሰርቫቲቭ) የሆኑት ኤጲስኮፔሊያኖችና ግራ ክንፍ (ተራማጅ፡ ራዲካል) የሆኑት ፒዩሪታኖች የየራሳቸውን አምልኮ በሰላም እየፈጸሙ የዜግነት አንድነታቸውን አጽንተው እንደቄዩ ሁሉ በዚያው እንዲቀጥሉ በማድረግ ፈንታ ኤጲስኮፔሊያኖችን ብቻ ደግፎ ፒዩሪታኖችን ተቃወመ። ይህንኑ ንጉሡ የከፊል ዜጎቹን የአምልኮ ነጻነት ገፍ የሚያካሂደውን ሕገ ወጥ አስተዳደር በጥብቅ በመቃወማቸው ወዘተ. በፓርላማው ውስጥ አምስት የሚሆኑ ቀንደኛ አነሳሾችን ይዞ አሰረ ። በዚህም ምክንያት በ1642 ዓ.ም በንጉሡ ደጋፊዎችና በፓርላማው ደጋፊዎች መካከል የእርስ በእርስ ጦርነት ተጀመረ ።

በመላ የንጉሡ ነገሥቱ ግዛት አንድ ዓይነት ሥርዓተ ጸሎት መፈጸም ይገባል በሚል ሐሳብ በእስኮትላንድ የሚገኙት የፕሬዝቢቴሪያን አብያተ ክርስቲያናት ሥርዓተ ጸሎታቸውን የኤጲስኮፓል ቤተ ክርስቲያን ባዘጋጀችው የጸሎት መጽሐፍ እንዲፈጽሙ ከአቡነ ሎውድ ጋር ሆኖ በማስገደዱ ፡ እንዲሁም ለፕሬዝቢቴሪያን ቤተ ክርስቲያን ሐቀኛ አገልጋይ የነበረውን አንድርው ሜልሺንን ከሀገር በማሳደዱ ተቀይሞ የነበረው የእስኮትላንድ ሕዝብ ከጎናቸው ሆኖ ያንን ዲክታተር ንጉሥ ከነጭፍሮቹ ለመደምሰስ እንዲረዳቸው የእንግሊዝ ፓርላሜንት አባላት ተማጸኑ ። በቻርልስ የፈላጭ ቆራጭ አገዛዝ ሥር የተሠቃየው የእስኮትላንድ ሕዝብም ጥሪውን በደስታ ተቀብሎ በንጉሡ ላይ ተነሣ ። የፒዩሪታን ሕምነት ተከታይ በነበረው አሊክሰር ክሮምዌል በተባለው ጀኔራል የተመራው የፓርላሜንቱ ደጋፊ ሠራዊት የንጉሡን ሠራዊት ገጥሞ ሲዋጋ ከቄየ በኋላ በ1645 ዓ.ም ናስቤ ላይ ድል አደረገው ። ንጉሡ ድል ከተመታ በኋላ ለጥቂት ጊዜ ፓርላሜንቱ በስም ብቻ የሀገሪቱ አስተዳዳሪ ቢሆንም ፡ በተግባር ግን የሠራዊቱ ድጋፍ የነበረው አስተዳዳሪ አሊክሰር ክሮምዌል

ነበር ። በተለይ ሀገሪቱ ሪፐብሊክ (ኮሞንዌልድ) መሆኗ በዐዋጅ ጸድቆ ከ1649-1658 ዓ.ም አሊስር ክሮምዌል በፈላጭ ቆራጭነት (በዲክታተር ነት) ገዝቷል ። ከእንግሊዝ ቤተ ክርስቲያን ውጭ ለነበሩት ፕሮቴስታንቶች ማለት ለፒዩሪታኖች ፣ ለፕሬዝቢቴሪያኖች ፣ ለኮንግሪጌሽናሊስቶች ፣ ለባፕቲስቶች ወዘተ. የአምልኮ ነጻነት ሰጥቷል ።

በክሮምዌል ዘመን መንግሥት ለተለያዩ የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ተከታዮች ሙሉ የአምልኮ (የሃይማኖት) ነጻነት ለመስጠት የተደረገው ሙከራ ሁሉ በ1660 ዓ.ም የእንግሊዝ ዙፋን ለዳግማዊ ቻርልስ ሲመለስ ተዳከመ ። እንዲሁም የኤጲስቲሻል (የእንግሊዝ) ቤተ ክርስቲያን ከእንግሊዝ ነገሥታት ጋር ተደጋግፋ በመሥራቷ በክሮምዌል ዘመን መንግሥት የተሰነዘረባት ጭቆና አክትሞ በነገሥታቱ ድጋፍ የቀድሞ ክብሯን ብትጉናጽፍም ቅሉ በቀዳማዊ ቻርልስና በአቡነ ሎውድ በፕሮቴስታንቶች ላይ የተሰነዘረው ዓይነት ጭቆናና ስደት አልተፈጸመባቸውም ።

በአጠቃላይ በእንግሊዝ ሀገር የተካሄደውን የእርስ በርስ ጦርነት ካስነሡት ምክንያቶች ዋነኛው ምክር ቤቱ ሕገ መንግሥቱን ለመለወጥ መነሣቱ ነው ።

የአብያተ ክርስቲያናት መሪዎች በታላቋ ብሪታንያ (ኢንግላንድና እስኮትላንድ) የሚኖሩ አብያተ ክርስቲያናት አንድ የሚሆኑበትን መሠረት ለመጣል በምክር ቤቱ ፈቃድ ከ1643-1649 ዓ.ም በዌስትሚኒስተር ጉባኤ አድርገው ነበር ። ጉባኤውም የፕሬዝቢቴሪያንን ቤተ ክርስቲያን መሠረተ ሃይማኖት (ዶክትሪን) ፣ አጠርና ሰፋ ያሉ ሁለት የሰንበት ትምህርት መስጫ (ካቲኪዝም) መጻሕፍት አዘጋጀ ። በ1647 ዓ.ም በተዘጋጀው የዌስትሚኒስተር ኮንፌሽን (የዌስትሚኒስተር የሃይማኖት መግለጫ) እንግሊዝኛ ተናጋሪ ምእመናን ያሏቸው የፕሬዝቢቴሪያን አብያተ ክርስቲያናት እስከ ዛሬ ድረስ ይጠቀሙበታል ።

ቀዳማዊ ቻርልስ በ1649 ዓ.ም በፍርድ ከተገደለ በኋላ በእስኮትላንድ መሪዎችና ባላባቶች ድጋፍ ዳግማዊ ቻርልስ ነገሠ ። እሱም የካቶሊክን እምነት ያወደ ስለነበረ የመንገሡ ዕድል እንዳያመልጠው የዜጎቹን የአምልኮ ነጻነት የሚያከብር መሆኑን ለይስሙላ ያህል ገለጸ ። እንግሊዝ ሀገር የነበሩት ፕሬዝቢቴራውያን የአምልኮ ነጻነታችንን

ይሰጠናል በሚል ሐሳብ የዳግማዊ ቻርልስን መንገሥ ደግፈው ነበር ። ነገር ግን ንጉሡ ማንኛውም የእንግሊዝ ዜጋ የእንግሊዝን (የኤዲስኮፓልን ፡ የእንግሊካንን) ቤተ ክርስቲያን የአምልኮ ሥርዓት እንዲከተል ስላዘዘ ከሁለት ሺህ በላይ የሚሆኑ የፕሬዝቢቴሪያን ፣ የባፕቲስት ወዘተ. አብያተ ክርስቲያናት ካህናት ትእዛዙን በመቃወማቸው ከሥራቸው ተወገዱ ። ይኸው አልበቃ ብሎ ዳግማዊ ቻርልስ የካቶሊክ እምነት ተከታይ ስለነበረ ከፈረንሳይ ንጉሥ ከሉዊስ ዐሥራ አራተኛ ጋር ጊዜ ሲያጋጥመው የካቶሊክን እምነት በእንግሊዝ ሀገር መልሶ ለማቋቋም የሚያስችል በምሥጢር ስምምነት አድርጎ ነበር ። ነገር ግን የሀገሪቱ ፓርላማ ፖሊሲ ይህንን የምሥጢር ስምምነት በተግባር ላይ ለማዋል ስላልፈቀደለት የንጉሡ ዕቅድ ግቡን ሊመታ አልቻለም ። በዚያን ጊዜ የአምልኮ ነጻነት እንዲሰጣቸው በመጠየቃቸው ምክንያት እስር ቤት ከገቡት አንዱ የባፕቲስት ቤተ ክርስቲያን አባልና ሰባኪ የነበረው ጆን ቡንያን ነበር ። እሱም ከ1660-1672 ዓ.ም ለዐሥራ ሁለት ዓመታት እቤድፎርድ እስር ቤት በቄየበት ጊዜ “የመናኝ ጉዞ” የተባለውን የሃይማኖት መጽሐፍ አዘጋጀ ። የኩኦኬርስን ሃይማኖት በመሠረተው በጆርጅ ፎክስ (1624-1691) ላይም ከፍ ያለ ሥቃይ ደርሶበት ነበር ። በዳግማዊ ቻርልስ ዘመነ መንግሥት በተካሄደው ስደት ምክንያት ብዙዎች ወደ ስሜን አሜሪካ ተሰደው ሄዱ ። ከተሰደዱትም መካከል ፔንሲልቫንያ ውስጥ የኩኦኬርስን ሃይማኖት ያስፋፋው ዊልያም ፔን ይገኝበታል ።

ከዳግማዊ ቻርልስ ቀጥሎ የነገሠው ወንድሙ ዳግማዊ ጀምስ የካቶሊክን እምነት እንግሊዝ ውስጥ መልሶ ለማቋቋም በነበረው ዕቅድ መሠረት የተለያዩ እምነት ተከታዮችን የአምልኮ ነጻነት በመንፈጉ ምክንያት በ1688 ዓ.ም የካልቪን እምነት ተከታይ የነበረው የኦሬንጁ ዊልያምና ባለቤቱ የጀምስ ልጅ ልዕልት ሜሪ ከኒዘርላንድ ወደ እንግሊዝ ሀገር ሄደው ዙፋኑን እንዲወርሱ ተጋበዙ ። ዊልያምም በግብዣው መሠረት ሠራዊቱን አስከትሎ እንግሊዝ ሲደርስ ጀምስ ወደ ፈረንሳይ ሸሽቶ ሄደ ። በ1689 ዓ.ም ዊልያምና ሜሪ የእንግሊዝ መንግሥት ገዥ ሆኑ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በቤተ ክርስቲያንና በመንግሥት መካከል መሠረቱ የጸና ዘላቂ ሰላም ተመሠረተ ። እንግሊዝ ውስጥ በ1689 ዓ.ም

ለተለያዩ እምነት ተከታዮች ማለት ለፕሬዝቢቴሪያኖች ፡ ለኮንግሪጌሽና ሊብራሪዎች ፡ ለባፕቲስቶች ወዘተ. የተሰጠው የአምልኮ (የሃይማኖት) ነጻነት ቀደም ሲል የነበረውን ሥቃይ አስታገሠ እንጂ መንግሥቱ በክርስቲያኖች መካከል የሚያደርገው ልዩነት ለብዙ ዓመታት ቀጥሎ ነበር ።

ቀስ በቀስ በአንግሊካን (በኤጲስታል) ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ሦስት ክፍሎች ተከሰቱ ። እነሱም ከፍተኛ (ወደ ካቶሊክ እምነት ያዘነበሉት ኮንሰርቫቲቭ ፡ ወግ አጥባቂ) ቤተ ክርስቲያን ፡ ወንጌላዊት (ወደ ፕሮቴስታንት እምነት ያዘነበሉት) ቤተ ክርስቲያንና ሰፊ (ክርስቲያናዊና ማኅበራዊ ንቅናቄዎችን ለማራመድ የምትጥር ሊብራል) ቤተ ክርስቲያን ይባላሉ ።

እስኩላንድ ውስጥ የፕሬዝቢቴሪያን ቤተ ክርስቲያን እንደገና በጸና መሠረት ላይ ተቋቋመች ። የአንግሊካ መንግሥትም ይህችን ቤተ ክርስቲያን በኦፊሴል አወቃት ። የዊስትሚኒስተር ኮንፌሽን የቤተ ክርስቲያኒቱ የእምነት መመሪያ ሆነ ። በዚህ አኳኋን በፕሮቴስታንት ተከታዮች ላይ በየጊዜው የተነሣው ስደት ቆሞ ሰላም ሰፈነ ።

ሸ) የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከፕሮቴስታንቶችና ከራሷም አባላት የተሰነዘሩባትን ትችቶች (ክሶች) ለማረም ፡ እንዲሁም በፕሮቴስታንቶች ስብከት ምክንያት የኮበለሉባትን ምእመናን ለመመለስ ያደረገችው ፍሬአማ ትግል (ጥረት)

(1) በትሬንት ጉባኤ ውሳኔ መሠረት በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ የተደረጉ አንዳንድ እርማቶች

ቅድስት ቤተ ክርስቲያን ከጥንት ጀምሮ በየጊዜው በውስጧ የሚከሰቱትን የእምነት ፡ የሞራልና የአስተዳደር ስሕተቶች በወቅቱ ስታርም ቄዶታለች ። ለወደፊትም በማንኛውም ጊዜ የሚከሰቱትን የምታርም መሆኗ ግልጽ ነው ።

በዐሥራ አምስተኛውና በዐሥራ ስድስተኛው መቶ ዘመን በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ስለተከሰቱት ስሕተቶችና ድክመቶች እነ የሐንስ ሑስን ከመሳሰሉ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላትና የቤተ ክርስቲያኒቱ አባላት ካልሆኑ ሰዎች ብዙ ሮሮ ተሰንዝሮ ነበር ። ይኸውም የተለያዩ ወቅሳና እሮሮ በቤተ ክርስቲያኒቱ መሪዎች ታፍኖ በመያዙ ምክንያት

በጊዜው ተገቢው እርማት ስላልተደረገ በነማርቲን ሉተር የተቀሰቀሰውን የሃይማኖትና የሥርዓት ለውጥ አስከተለ ።

በፕሮቴስታንቶች ንቅናቄ የተነሣው ችግር የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በሠራችው ስሕተት ምክንያት በእግዚአብሔር ቁጣ የመጣ ስለሆነ ስሕተቶችን ማረም ይገባናል በማለት ኑሬንበርግ በተሰበሰበው ጉባኤ ላይ በወኪሉ አማካይነት ለመጀመሪያ ጊዜ የቤተ ክርስቲያኒቱን መላላት እምኖ የገለጸ አድርጎ ስድስተኛ (1522-1523) የተባለው ፖፕ ነበር ።

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው ከአውሮጳና ከአሜሪካ አብዛኛውን ክፍል በበላይነት ያስተዳድር የነበረውና የጀርመን ግዛት አንድነት ተጠብቆ እንዲኖር የሚሻው ካቶሊካዊው ቻርልስ እምስተኛ የካቶሊክና የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ተገናኝተው በመካከላቸው የተፈጠረውን ልዩነት አስወግደው አንድነታቸውን ለማጽናት የሚያስችል አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ (ሲኖዶስ) በአስቸኳይ እንዲደረግ ቢጠይቅ ፖፖች በተለያዩ ምክንያቶች የጉባኤውን ጊዜ አዘገዩት ።

ጉባኤው ከዘገየበት ምክንያቶችም ጥቂቶቹ በጀርመን ክፍለ ሀገራት የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ የነበሩት ልዑላን አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ የፖፑ ተጽእኖ በማይኖርበት ከፖፑ ግዛቶች ውጭ ጀርመን ውስጥ እንዲደረግ ሲጠይቁ ፡ ፖፑ ደግሞ በራሱ ግዛት ውስጥ እንዲደረግ መሻቱ ነበር ። ለምሳሌ ይህ ዐይነቱ አጠቃላይ ጉባኤ ከፖፑ ግዛት ውጭ ቢደረግ ቀደም ሲል በባስልና በቮንስታንስ ጉባኤዎች ከፖፑ ሥልጣን የአጠቃላይ ጉባኤው ሥልጣን ይበልጣል በማለት ፖፖችን መሻርና መሾም በመጀመራቸው ምክንያት የተነሣውን ዓይነት ችግር ይቀሰቅሳል ብሎ በመፍራት የጉባኤው መደረጊያ ጊዜ እንዲራዘም ካደረጉት ፖፖች አንዱ ቀሌምንጦስ ሰባተኛ (1523-1534) ነበር ። ቀሌምንጦስ በመንፈሳዊ አባትነቱ አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ በአስቸኳይ ተደርጎ የክርስቲያኖች አንድነት የሚፈጠርበትን መንገድ በመሻት ፈንታ ወደ ዓለማዊው ፖለቲካ በማዘንበል የጀርመን አንድነት ጸንቶ የንጉሡ ኃይል እንዲጠናከር ከማይፈልገው ከቻርልስ ደመኛ ጠላት ከፈረንሳይ ንጉሥ ከቀዳማዊ ፍራንሲስ ጋር በማበር በእስጳኝ ንጉሥ በቻርልስ እምስተኛ ላይ ተነሣበት ። ቻርልስም በድርጊቱ በመናደድ

ሠራዊቱን ልኮ በ1527 ዓ.ም ሮምን አጥፍቶ ፖፑን እስር ቤት ጨመረው ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ በሮም የሬኔሳንስ ንቅናቄ አከተመ ። በቀሌምንጦስ ፈቃደኛ አለመሆን ምክንያት ያጠቃላዩ ጉባኤ ስብሰባ መዘግየት ፕሮቴስታንቶች እምነታቸውን ለማስፋፋት የሚያስችል በቂ ጊዜ ሰጣቸው ።

ጳውሎስ ሦስተኛ (1534-1549) የተባለው ፖፕና ቻርልስ አምስተኛ ባደረጉት ስምምነት መሠረት ከፖፑ ግዛት ውጭ በንጉሡ ግዛት ውስጥ በአልፕስ አካባቢ በምትገኝ ትሬንት በተባለች ከተማ በ1545 ዓ.ም በሥራ ዘጠንኛው የትሬንት አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ በቅድስት ማርያም ማጀሬ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ተጀመረ ።

ቻርልስ ጉባኤው በመጀመሪያ በቤተ ክርስቲያኒቱ ውስጥ እርማት ስለሚያስፈልጋቸው ስሕተቶች ፡ በካቶሊኮችና በፕሮቴስታንቶች መካከል እንድነት ስለሚፈጠርበት መንገድና ስለ ሥርዓተ ቤተ ክርስቲያን ውይይት ይደረግ ሲል ፡ ፖፑ በበኩሉ ጉባኤው መጀመሪያ በመሠረተ ሃይማኖት ላይ ይነጋገር በማለት ሐሳብ ከተለዋወጡ በኋላ ስለ ዶክትሪንና ስለ ሥርዓተ ቤተ ክርስቲያን ጉን ለጉን እያቀናጀ ጉባኤው ይወያይባቸውና ውሳኔዎችን ያስተላልፋ በማለት ተስማሙ ።

የትሬንት አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ (1545-1563) በፖፑ እንደራሴ ሊቀ መንበርነት ሲጀመር የጀርመን ፕሮቴስታንቶች አልተገኙም ነበር ። ሆኖም በ1552 ዓ.ም በቻርልስ ግፊት ከታች እንደምንመለከተው ፕሮቴስታንቶች የጉባኤው ተካፋይ ሆነዋል ።

በጉባኤው ላይ የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን እምነት በማብራራት ከተወሰኑት ጥቂቶቹ የሚከተሉት ናቸው ።

- 1) የሃይማኖት መገኛዎች መጽሐፍ ቅዱስና የቤተ ክርስቲያን አባቶች የጻፉአቸው መጽሐፍት መሆናቸው ፤
- 2) መጽሐፍ ቅዱስን ልትተረጉም የምትችል ቤተ ክርስቲያን (የቤተ ክርስቲያን መሪዎች) ብቻ መሆኗ (መሆናቸው) ፤
- 3) ሰዎች የሚድኑት በእምነትና በደጋግ ሥራዎች መሆኑ ፤
- 4) በካህንነት ለማገልገል በቅድሚያ በአንብሮተ ዕድ ከጳጳሳት ማዕርገ ክህነት መቀበል መገባቱ ፤
- 5) ካህናት በሙሉ በድንግልና በመኖር እንዲያገለግሉ ፤ ጸሎተ ቅዳሴውም በላቲን ቋንቋ እንዲፈጸም ፤ ሥርዓታተ ቤተ ክርስቲያናትም

ሰባት መሆናቸው ።

6) ካህኑ በሚጸልይበት ጊዜ ኅብስቱና ወይኑ ወደ ጌታ ሥጋና ደም መለወጡ ፡

7) ቤተ ክርስቲያን ልትገለገልበት የሚገባ ፕሮቴስታንቶች ከሚቀበሉት 66 መጻሕፍት ከያዘው መጽሐፍ ቅዱስ በተጨማሪ የብሉይ ኪዳንን መጻሕፍት በመላ የአካተተው ሹልጌት የተባለው መጽሐፍ ቅዱስ መሆኑ፡

8) ኢንደልጀንስ የተባለው የኃጢአት ማስተሥርያ ጽሑፍ በተግባር ላይ ከመዋል እንዲቋረጥ ፡

9) ጳጳሳት በጣም አስገዳጅ ተግባር ካላጋጠማቸው በስተቀር ከሀገረ ስብከታቸው ላይወጡ በየአጥቢያቸው እየዞሩ ምእመናንን እንዲያስተምሩና እንዲመክሩ ፡ በአገልግሎት ላይ የተሠማሩ ካህናትንም እንዲያበረታቱ ፡

10) ጳጳሳት በየመንበረ ጵጵስናቸው የካህናት ማሠልጠኛ ሴሚናሪዎችን እንዲከፍቱ ፡ እየሰለጠኑ የሚወጡ ካህናትም ምእመናንን በማስተማር ፡ በመምከር እንዲያገለግሉና ስብከተ ወንጌልን እንዲያስፋፉ ወዘተ. በማለት ወሰኑ ።

በ1547 ዓ.ም ትሬንት ውስጥ ወረርሽኝ (ተስቦ) ገብቷል በሚል ሰበብ ቀጥረው ብዙ በነበረው ኢጣልያውያን የጉባኤው ተካፋዮች ግፊት ጉባኤው በፖፑ ግዛት ሥር ወደምትገኘው ወደ ቦሎኒያ ተዛወረ ። ቻርልስ በቀጥታ ከሚያስተዳድራቸው ከእስጳኝ ፡ ከናፕልስ ወዘተ. በጉባኤው ላይ ተካፋይ የነበሩት ዐሥራ ሦስት ጳጳሳት በንጉሡ ትእዛዝ መሠረት ወደ ቦሎንያ አንሄድም ብለው ትሬንት ቀሩ ። ሕጋዊው ጉባኤ ትሬንት በቀሩት ጳጳሳት የሚካሄደው ስለሆነ ወደ ቦሎንያ የሄዱት እንዲመለሱና የጉባኤው ተግባር ያለመከፋፈል በኅብረት እንዲከናወን እንዲያደርግ ለፖፑ አመለከቱ ። ፕሮቴስታንቶች በፖፑ ግዛት ውስጥ በሚደረግ ጉባኤ ላይ ተጽእኖ ይደረግብናል በሚል ሰበብ የማይካፈሉ መሆናቸውን ቻርልስ በመገንዘብ ጳውሎስ ሦስተኛ ጉባኤውን ወደ ትሬንት እንዲመልስ ደጋግሞ ቢጠይቅ ሰሚ አጣ ። ንጉሡና ፖፑ በዚህ ጉዳይ ሲወዛገቡ ከቂዩ በኋላ ጁልዮስ ሦስተኛ (1550-1555) የተባለው ፖፕ በንጉሡ ጥያቄ መሠረት ቀደም ሲል የተጀመረውን አጠቃላይ የቤተ

ክርስቲያን ጉባኤ በ1551 ዓ.ም እንደገና ትሬንት ውስጥ ተግባሩን እንዲቀጥል አደረገ ። በቻርልስ ግፊት በ1552 ዓ.ም በትሬንት አጠቃላይ የቤተ ክርስቲያን ጉባኤ ለመካፈል የሄዱት የጀርመን ፕሮቴስታንት (ሉተራን) ቤተ ክርስቲያን ተወካዮች ቀደም ሲል እነሱ ባልተካፈሉበት (ባልነበሩበት) ወቅት የተወሰኑት የሃይማኖት ነክ ውሳኔዎች ተሰርዘው በመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርት መሠረት ብቻ ከሥር ጀምረን እንደገና እንወያይ ። የአጠቃላይ ጉባኤው ሥልጣንም ከፖፑ በላይ ሆኖ ያለ ፖፑ ተወካይ ሊቀ መንበርነትና ተጽእኖ በነጻ ይካሄድ ። ያለበለዚያ ግን የጉባኤው ተካፋይ እንሆንም በማለታቸውና ካቶሊኮችም ሐሳቡን ባለመቀበላቸው በሁለቱ ወገኖች መካከል ስምምነት ሊፈጠር አልተቻለም ። ሆኖም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መልእክተኞች በልዩ ልዩ የእምነትና የአስተዳደር ነክ ርእሶች ላይ በስፋትና በጥልቀት ተነጋግረው ከላይ የተዘረዘሩትንና ሌሎችንም ውሳኔዎች ከሰጡ በኋላ በ1563 ዓ.ም ጉባኤው ተግባሩን አጠናቀ ተዘጋ ።

ምንም እንኳ የጉባኤው ተካፋዮች በአንድ ላይ ተሰብስበው የተነጋገሩበት (የተወያዩበት) ጊዜ ሦስት ዓመት ያህል ቢሆንም በተለያዩ ምክንያቶች አልፎ አልፎ በመቋረጡ ተግባሩን ያጠናቀቀው ዐሥራ ስምንት ዓመት ከፈጀ በኋላ ነው ።

የጉባኤው ውሳኔ በ1564 ዓ.ም በፒዮስ አራተኛ (1559-1565) ጸድቆ ወዲያው ከታተመ በኋላ ለፖርቱጋል ፣ ለቬኒስ ፣ ለኢጣልያ ፣ ለፖላንድ ፣ ለእስጳኝ ወዘተ. መንግሥታት ተላከ ። የካቶሊክን እምነት የሚከተሉ መንግሥታት መሪዎች ሁሉ የጉባኤው ውሳኔዎች በሥራ ላይ እንዲውሉ በማድረጉ ተግባር ትብብራቸውን እንዲለግሡ ተጠየቁ ። በተለይ ጉዳዩ በቀጥታ የሚመለከታቸው ፖፖች ፣ ጳጳሳት ፣ ካህናት ወዘተ. ውሳኔውን በታላቅ ትጋት በተግባር ላይ እንዲውል ማድረግ ጀመሩ ። እንዲሁም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መሪዎች የፕሮቴስታንቶችን መስፋፋት ለመግታት የሚያስችለው ዋነኛው መፍትሔ በቤተ ክርስቲያናቸው ላይ ከሚሰነዘሩት ክሶችና ነቀፋዎች ሊወገዱ የሚገባቸውን በማስወገድ መሆኑን በመገንዘብ ቀደም ሲል ሲፈጸሙ የነበሩትን ስሕተቶች በትሬንት ጉባኤ ውሳኔ መሠረት ማረም ጀመሩ ። የዚህ ጉባኤም ግቡን መምታት የቤተ ክርስቲያኒቱን ክብር ከፍ አደረገው ።

የጉባኤው ውሳኔዎች በዓለም በሚገኙ የካቶሊክ እምነት ተከታዮች ዘንድ በተግባር ላይ እንዲውሉ ከፍተኛ ጥረት ካደረጉት የቤተ ክርስቲያን መሪዎች መካከል ፒዮስ አምስተኛ (1566-1572) የተባለው ፖፕ ነበር ። እሱም የለውጡ ሂደት በመንበረ ፖፑ ግቢ ከሚገኙት ካርዲናሎችና ከሮም ከተማ ኑአሪዎች እንዲጀመር አደረገ ። የጉባኤው ውሳኔዎች በተግባር እንዲውሉ የሚያደርግና የካቶሊክን እምነት የሚያስፋፋ በለውጥ ሐዋርያ ነት የሚሠራ የካርዲናሎች ማኅበር በ1568 ዓ.ም መሠረተ ።

ከፍተኛ ግቢና ሀብት ለማግኘት ከአንድ በላይ በሆኑ መንበረ ጳጳሮች ፡ አድባራት ወዘተ. ላይ በመሾማቸው ምክንያት በሀገረ ስብከታቸው የማይኖሩ ጳጳሳትና ካህናት በየሀገረ ስብከታቸው በመኖር ምእመናንን በትጋት እንዲያስተምሩ ፤ በየጊዜው ሲኖዶስ እየጠሩ ስለሚገጥሟቸው ችግሮች መፍትሔ እንዲሹ ፤ ቀደም ሲል ከካህናቱ አብዛኞቹ ምእመናንን ለማስተማር ፤ ለመስበክ ወዘተ. የሚያበቃ መንፈሳዊ ትምህርት ስላልነበራቸው ይህንኑ ድክመት ለማስወገድ የሚያስችሉ የካህናት ማሠልጠኛ ሴሚናሪዎችን እንዲከፍቱ ተደረገ ።

በገዳማት ውስጥ አስፈላጊ ለውጦች እንዲደረጉ ፤ ስብከተ ወንጌል እንዲስፋፋ ወዘተ. ለአብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ትእዛዝ በመስጠትና ትእዛዙ በሥራ ላይ መዋሉንም በመከታተል ሠርተዋል ።

እንዲሁም ዝሙትን የሚያስፋፋ የመጠጥና የዳንኪራ ቤቶች እንዲዘጉ ፤ በቤተ ክርስቲያኒቱ የአስተዳደር ቦታ ላይ ተቀምጠው በቢሮክራቲካዊ የሚባልጉና ጉቦ የሚቀበሉ እንዲቀጡ ፤ ልጆቻቸውን ወደ ሰንበት ትምህርት ቤት የማይልኩ ምእመናን እንዲገሠጹ ተደረገ ።

በ1566 ዓ.ም ካህናት ምእመናንን እንዲያስተምሩበት የትሬንትን ጉባኤ ውሳኔ የተከተለ የካቲኪዝም (የሰንበት ትምህርት) መጽሐፍ ፤ የቅዳሴና የጸሎት መጻሕፍት ተዘጋጁ ። በዐሥራ ሦስተኛው መቶ ዘመን በቶማስ አኩናስ የተዘጋጀው “ሉማ ቴዎሎጂካ” የተባለው የመሠረተ ሃይማኖት (የዶግማ) መጽሐፍ በትምህርት ቤቶች የመንፈሳዊ ትምህርት ማስተማሪያ እንዲሆን ተደረገ ።

ከፒዮስ አምስተኛ ቀጥሎ የተነሣው ጎርጎርዮስ ዐሥራ ሦስተኛ (1572-1585) የተባለው ፖፕ በቪየና ፤ በፓሪስ ፤ በማድሪድ ፤ በኮሎኝ ወዘተ. በነበሩ ቋሚ መልእክተኞቹ (አምባሳደሮቹ) አማካይነት የለውጡ

ሂደት እንዲፋጠን አደረገ ። በተለይ በመንፈሳዊና በዓለማዊ ትምህርት በኩል ከፍ ያለ መሻሻል እንዲደረግ በማሰብ ከግል ገንዘቡ እርዳታ በማከል በሮም እንደሚገኘው እንደ ግሪጎርያን ዩኒቨርሲቲ የመሳሰሉ ብዙ ትምህርት ቤቶችን በየሀገሩ ከፍቶ ነበር ። የትምህርት አስጣጥና አመራር ችሎታ የነበራቸው ኢየሱሳውያን በማስተማሩ ተግባር በሰፊው እንዲካ ፈሉ አድርጓል ። እንዲሁም በ1582 ዓ.ም በስሙ የሚጠራውን የግሪጎር ያን ካላንደር (የዘመን አቈጣጠር ስሌት) ቀድሞ የነበረውን አሻሽሎ ያወጣ እሱ ነው ። ይህ ተሻሽሎ የወጣው የዘመን አቈጣጠር የካቶሊክንና የፕሮቴስታንትን እምነት በሚከተሉ ሀገሮች ቀስ በቀስ ሙሉ በሙሉ ተቀባይነትን አግኝቶ በሥራ ላይ ውሏል ። በአንዳንድ የኦርቶዶክስ እምነት ተከታይ ሀገሮች ዘንድ ግን ገና ተቀባይነትን አላገኘም ። ሆኖም ከኦርቶዶክስ እምነት ተከታይ ሀገሮች መካከል በ1914 ዓ.ም በመቀበል መጀመሪያዋ ሀገር ቡልጋርያ ናት ።

ከፖፖቹ በተጨማሪ የየሀገሩ ጳጳሳት ፡ የፍራንሲስካን ፡ የቤኔዲክቲ ያን ፡ የካፑቺን ፡ የዶሚኒካን ፡ የአውግስቲንያን ወዘተ. ገዳማት (ኦርደርስ) መነኩሳትም ለውጡ በየራሳቸው ገዳማትና በየሀገሩ በሚገኙ የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት እንዲካሄድ አድርገዋል ።

(2) ኢየሱሳውያን ለካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን መጠናከር ያበረከቱት አስተዋጽኦ

የእስጳኝ መንግሥት በ1521 ዓ.ም ከፈረንሳይ ጋር ሲዋጋ በመኩንን ነት ዘምቶ የነበረው ኢግናቴዎስ ሎየላ (1491-1556) በፈረንሳዮች ክፉኛ እግሩን ተመትቶ ቆስሎ ካገገመ በኋላ በቀሪ ዕድሜው እግዚአብሔርን ለማገልገል ወሰነ ። ይህንኑ ውሳኔውን በተግባር ላይ ለማዋል የሚያስች ለው ዕውቀት ለመቅሰም ከእስጳኝ ወደ ፓሪስ ሄዶ ሞንቴጉ ጮጅ የመንፈሳዊና የፍልስፍና ትምህርት ይከታተል በነበረበት ወቅት ሞንት ማርትሬ በነበረው በቅድስት ማርያም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በ1534 ዓ.ም ከስድስት ዓደኞቹ ጋር ቢቻል ኢየሩሳሌም ሄደው በመስበክ ቱርኮችን ወደ ክርስትና ለመመለስ ፤ እዚያ መሄድ ካልተቻለ ደግሞ የክርስቶስ እንደራሴ ከሆነው ከፖፑ ትእዛዝ ሥር ሆነው ማንኛውንም ፖፑ ከነሱ የሚሻውን ተግባር ሁሉ ለማከናወን በቃለ መሐላ ተስማሙ ።

ሆኖም ፍልስጥኤም በእስላሞች እጅ በመያዝ ምክንያት እዚያ ለማገልገል ስላልቻሉ ወደ ሮም ሄደው ራሳቸውን በፖፑ ትእዛዝ ሥር ለማዋልና ቤተ ክርስቲያንን ለማገልገል የቁረጡ መሆናቸውን ገለጹ ።

ኢግናቴዎስ ሎየላ በ1537 ዓ.ም ማዕርገ ክህነት ከተቀበለ በኋላ ከካቶሊክ የሃይማኖት ድርጅቶች (ገዳማት ፡ አርደርስ) መካከል ከፍተኛ ሚና የተጫወተው የኢየሱሳውያን (የጀስቂትስ) ድርጅት (አርደር) በ1540 ዓ.ም በጳውሎስ ሦስተኛ ተመሠረተ ። በ1541 ዓ.ም ኢግናቴዎስ የመጀመሪያው መሪ (ጀኔራል) ሆኖ በመመረጥ እስከ እለተ ሞቱ ድረስ ይህንኑ ድርጅት በሚገባ መራ ። በተጨማሪም ክርስቲያኖች ሥጋዊ ፈቃዳቸውን ድል ነሥተው ራሳቸውን ለእግዚአብሔር ለማስገዛት የሚያስችላቸውን ስለጾም ፡ ጸሎት ፡ ስግደት ፡ ሱባኤ መግባት ፡ መታዘዝ ወዘተ. የሚገልጽ “መንፈሳዊ ልምምዶች” በሚል ርእስ ያዘጋጀውን ጽሑፍ ራሱ በፕሮግራም በተግባር ላይ በማዋል ተጠቅሞበታል ። ተከታዮቹም በተግባር ላይ በማዋል እንዲጠቀሙበት አድርጓል ። የኢየሱሳውያን ድርጅት ከተመሠረተበት ጊዜ ጀምሮ አባሎቹ ከፍ ያለ ትምህርት ስለነበራቸው ለጀርመን ፡ ለፈረንሳይ ፡ ለኢጣልያ ወዘተ. ነገሥታትና መኳንንት የነፍስ አባቶችና አማካሪዎች በመሆን ፡ ከፍተኛ ትምህርት ቤቶችን በመመሥረት ፤ ልዑላንና የባላባት ልጆችን እያስተማሩ ወደ እምነታቸው በመሳብ ፤ በተለያዩ ሀገሮች የወንጌልን ትምህርት በማዳረስ ፡ ለምእመናን መጠቀሚያ የሚሆኑ መጻሕፍትን በመድረስ ፤

በፕሮቴስታንቶች ተቃውሞ ምክንያት ተዳክማ የነበረችው የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን እንድትጠናከር ከፍ ያለ አስተዋጽኦ አድርገዋል ። በተለይ ከስድስቱ የኢግናቴዎስ ጓደኞች አንዱ ፍራንሲስ ሐቪየር (1506–1552) የተባለው ዝነኛ ሚስዮናዊ እስከ ሕንድና ጃፓን ድረስ ተጉዞ ወንጌልን ሰብኳል ።

በአጠቃላይ የኢየሱሳውያን ድርጅት ለሮም ፖፖች ቀኝ እጅ በመሆን አገልግሏል ።

ቀ) በካቶሊኮችና በፕሮቴስታንቶች መካከል በመካሄድ ሠላሳ ዓመት የፈጀው የሃይማኖት ጦርነት (1618–1648)

ቀደም ሲል እንደተመለከትነው በ1555 ዓ.ም አግስቡርግ ውስጥ

በጀርመን ክፍላተ ሀገር የሚገኙ የካቶሊክና የሉተር እምነት ተከታይ የነበሩ ልዑላን በየግዛቶቻቸው ያሉ ምእመናን በነጻ የየራሳቸውን ሃይማኖት ማስፋፋት የሚችሉ መሆናቸውን በስምምነት አጽድቀው ነበር። ከዚህቻቸውም መካከል የገዥዎቻቸውን እምነት ለመከተል የማይፈልጉ ሰዎች ሲኖሩ ወደየፈለጉበት ክፍለ ሀገር ሄደው የመኖር መብት ተሰጥቷቸው ነበር ። እንዲሁም ከ1552 ዓ.ም በፊት በፕሮቴስታንት መሪዎች ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የተወረሰው ሀብትና ንብረት የራሳቸው ሆኖ እንዲቀር ተወስኖ ነበር ። ማንኛውም የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ጳጳስ የፕሮቴስታንትን እምነት ለመቀበል ሲሻ በቅድሚያ ከሹመቱ መሰናበት የሚገባ መሆኑ በስምምነቱ ውስጥ ተጠቅሷል ። የካልቪን ተከታዮችና አናባፕቲስቶች ግን በዚህ ስምምነት አልተጠቃለሉም ነበር። ይህ ስምምነት ከሞላ ጉደል ጀርመን ውስጥ እስከ ዐሥራ ሰባተኛው መቶ ዘመን መጀመሪያ ድረስ ሲሠራበት ከቂየ በኋላ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከትሬንት ጉባኤ ጀምሮ በፕሮቴስታንቶች ስብከት የኮበለሉባትን ምእመናን ለመመለስ ባደረገቻቸው ተጋድሎዎች ምክንያት የካቶሊክንና የፕሮቴስታንትን እምነት በሚከተሉ ሕዝቦች መካከል በ1618 ዓ.ም በሔምያ (ቴኮዝሎቫኪያ) ውስጥ ጦርነት ተጀመረ ። ለጦርነቱ ቦሔምያ ውስጥ መጫር ምክንያት የሆነው የፕሮቴስታንት እምነት ተወካይ የነበሩ የሀገሪቱ ዜጎች ከተቀደሰው ክሮማ ኤምፓየር ንጉሠ ነገሥት ከዳግማዊ ፌርዲናንድ የተላከውን ካቶሊካዊ ገዥ አንቀበልም በማለት ፕራግ ከሚገኘው ምሽግ በመስኮት ገፍትረው በመጣላቸው፤ ኢየሱሳውያንን ከሀገራቸው አባረው በማስወጣታቸውና በአጠቃላይ በተቀደሰው የሮማ መንግሥት ላይ አምጸው በመነሣታቸው ነበር ።

ጦርነቱም ከካቶሊኮች ወገን በእስጳኝና በአውስትሪያ መንግሥታት፣ በጀርመናዊው የቫባርያ ልዑል ወዘተ. ፣ ከፕሮቴስታንቶች ወገን ደግሞ በዴንማርክ ፣ በስዊድንና በፈረንሳይ መንግሥታት ፣ በጀርመን የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ በነበሩ ልዑላን ወዘተ. እየተደገፈ ጀርመን ውስጥ ተካሄደ ። የስዊድን ንጉሥ ጉስታፎስ አዶልፉስ የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ ቢሆንም ቅሉ ፣ የጦርነቱ ተካፋይ እንዲሆን የገፋፋው ዋነኛው ምክንያት ባልቲክ የተባለውን የባሕር በር የጀርመን መንግሥት እንዳይወስድበት ለመከላከል በማሰብ ሲሆን ፣ የካቶሊክ

እምነት ተከታይ የሆነው የፈረንሳይ መንግሥት ደግሞ የመንግሥቱን ሥልጣን ለማጠናከር በሀገሩ የነበሩትን ፕሮቴስታንቶች የማሳደድና በጀርመን የነበሩትን ፕሮቴስታንቶች የመርዳት ፖሊሲ ስለነበረው ነበር። ቀደም ሲል እንደተመለከትነው የፈረንሳይ ነገሥታት የእስጳኝና የጀርመን (የተቀደሰው የሮማ ኤምፓየር) ንጉሥ የነበረውን ቻርልስ አምስተኛን ለማዳከም የእስልምና ሃይማኖት አስፋፊ የነበሩትን ቱርኮችን እስከመርዳት ድርሰው ነበር። ይህ ሠላሳ ዓመት የፈጀው አስቃቂ ጦርነት በጀርመን ሰሜናዊ ክፍል በብዛት የሚገኙትን ፕሮቴስታንቶችና በደቡባዊው ክፍል በብዛት የሚገኙትን ካቶሊኮች ሕይወትና ንብረት ከማውደም በስተቀር ለየትኛውም ወገን ድልን ሊያቀዳጅ ስላልቻለ ቀደም ሲል አግስቡርግ ውስጥ በ1555 ዓ.ም የተደረገውን ስምምነት መሠረት በማድረግ በ1648 ዓ.ም የካቶሊክን ፡ የሉተርን ፡ የካልቪንን ወዘተ ተከታዮች ሕጋዊ የአምልኮ (የሃይማኖት) ነጻነት መብት የሚያረጋግጥ ስምምነት ዌስትፋልያ ውስጥ ተደርጎ ጦርነቱ ቆመ።

በዌስትፋልያው ስምምነት ካልቪኒስቶች ካቶሊኮችና ከሉተራን ጋር እኩል የእምነት ነጻነት ተገናጸፉ። በዚያው ጊዜ ሌሎችም ፖለቲካ ነክ የሆኑ ውሳኔዎች ተደርገዋል።

በአጠቃላይ በአውሮጳ የነበረው የእምነት አንድነት ስለተናጋ በኢጣልያ ፡ በእስጳኝ ፡ በፈረንሳይ ፡ በቤልጅግ ፡ በአየርላንድ ፡ በደቡብ ጀርመን ፡ በአውስትሪያ ፡ በፖላንድና በሀንጋሪ ከሚኖረው ሕዝብ አብዛኛው የካቶሊክ እምነት ተከታይ ሲሆን ፤ በኢንግላንድ ፡ በእስኮትላንድ ፡ በሆላንድ ፡ በሰሜን ጀርመን ፡ በስዊዘርላንድ ፡ በዴንማርክ ፡ በኖርዌና በስዊድን ከሚኖረው ሕዝብ አብዛኛው የፕሮቴስታንት እምነት ተከታይ ነበር።

በየጊዜው በእስጳኝ ፡ በአውስትሪያ ነገሥታት ይገዛ የነበረው “የተቀደሰው የሮማ ኤምፓየር” ግዛት ከዚያን ጊዜ ጀምሮ ስለተንኮታኮተ የጀርመን ክፍለ ሀገሮች የፖለቲካ ነጻነታቸውንም ተገናጸፉ።

ክፍል አምስት

በ20ኛው መቶ ዘመን የተጀመረው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት አንድነት ንቅናቄ (ጉባኤ ፡ ማኅበር)

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ፡ ቀጥሎም ሐዋርያው ጳውሎስ ስለ ክርስቲያኖች አንድነት ቢያስተምሩም ቅሉ በክርስቲያኖች መካከል በየጊዜው መለያየት ተፈጠረ ። ይኸውም ቀደም ሲል እንደተመለከትነው በክሕደት ምክንያት ከቤተ ክርስቲያን አባልነታቸው በጉባኤ ተወግዘው ከተወገዱት ከአርዮስ ፡ ከመቅዶንዮስ ፡ ከንስጥሮስ ፡ ከአውጣኪና ከተከታዮቻቸው በስተቀር ከ5ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ በእምነት አለመስ ማማት ምክንያት አብያተ ክርስቲያናት እርስ በእርሳቸው እየተወጋገዙ ተለያይተዋል ። እነሱም

1ኛ/ በ451 ዓ.ም ኬልቂዶን በተደረገው ጉባኤ የእስክንድርያው ፓትርያርክ ቅዱስ ዲዮስቆሮስ “ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሁለት ባሕርያት አሉት” የሚለውን የሮሙን ፖፕ የቀዳማዊ ልዮንን ትምህርት ስሕተት ነው ብሎ ስላወገዘው ፡ ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የእስክንድርያና የካቶሊክ አብያተ ክርስቲያናት በእምነት ተለያዩ ። የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንም ሁለት ባሕርይ በሚለው በልዮን ትምህርት ተስማማች።

2ኛ/ የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን “መንፈስ ቅዱስ ከአብ ሠረፀ (ተገኘ)” ብላ ስታምን ፡ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን “መንፈስ ቅዱስ ከአብ ብቻ ሳይሆን ከወልድም ሠረፀ” ብላ በመወሰን አዲስ ትምህርት ስላስተግረችና የሮሙ ፖፕ በግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ላይ የበላይነትን መንፈስ ስላሳየ በ1054 ዓ.ም ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት ተወጋግዘው ተለያዩ ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክሳዊት ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ግን “መንፈስ ቅዱስ ከአብ ሠረፀ” ብላ ታምናለች ።

3ኛ/ በ16ኛው መቶ ዘመን የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት መሪዎች ሉተር ፡ ካልቪንና እዝቪንግል የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን እምነትና ሥርዓት ለግሻሻል ቂርጠው ስለተነሡ የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ተለዩ ።

4ኛ/ በ1870 ዓ.ም በቫቲካን አንድ ጉባኤ የተወሰነውን የፖፑን አለመሳሳት በመቃወም አሮጌ (የጥንት) ካቶሊኮች በሚል ስም የሚጠሩት ጀርመን ፡ አውስትሪያ ፡ ስዊዝና በሌሎችም ሀገሮች የሚገኙ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት የነበሩት ከዚህ ቤተ ክርስቲያን ተለዩ ።

5ኛ/ ፕሮቴስታንቶች ከተነሡበት ከ16ኛው መቶ ዘመን ጀምሮ መጽሐፍ ቅዱስን እንደታያቸው (እንደመሰላቸው) የመተርጎም መብት ስላገኙ አንደኛው ወገን የኔ ትርጉምና አስተያየት ይሻላል ሲል ፡ ሌላው ወገን ደግሞ ቀጥተኛውና የተሻለው ትርጉም የኔው ነው በመባባል ስምምነት ላይ ስላልደረሱ በየጊዜው እየተለያዩ ከ260 በላይ በሆኑ በእምነት በተለያዩ አብያተ ክርስቲያናት (ዴኖሚኔሽን) ተከፋፍለዋል ።

እስከ 19ኛው መቶ ዘመን ድረስ ፕሮቴስታንቶች እርስ በእርሳቸው በእምነት ተለያይተው ሲኖሩ ፡ ከሀገሮቻቸው ወደ ውጭ ሀገሮች ከተላኩት ሚሰዩናውያንም ጥቂቶቹ በተላኩባቸው ሀገሮች ሕዝቡን አስተምረው በእምነት አንድ የሆነች ቤተ ክርስቲያን በመመሥረት ፈንታ የተለያዩ አብያተ ክርስቲያናት አቋቋሙ ። አንዱ የሃይማኖት ድርጅት አስተምሮ ያጠመቃቸውን ምእመናን ከንቱ በሆነ የውድድር መንፈስ በመመራት ሌላው ድርጅት ቀደም ሲል የተቀበላችሁት የክርስ ትና እምነት ስሕተት ስለሆነ የኔ ድርጅት የሚያስተምረውን እምነት ተቀብላችሁ ተጠመቁ በማለት ሕዝቡን ይይዘው ይጨብጠውን በማሳ ጣት ግራ ከማጋባታቸውም ሌላ እርስ በእርሳቸውም የጎራጥ ይተያዩ ነበር። በተጨማሪም አረማውያንን አስተምረው ወደ ክርስቶስ ለመመለስ በማሰብ ከሀገራቸው የወጡለትን ዓላማ ከግቡ በማድረስ ፈንታ የእርቶዶ ክስ እምነት ተከታዮችን ወደራሳቸው እምነት መለወጥ (ማስገባት) ስለጀመሩ ከክርስትና ትምህርት ውጭ ስለሆነው ስለዚህ አጉል ተግባራቸው ከእርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን አባላት ተቃውሞና ጥላቻን አትርፈዋል ።

ከዚህ በላይ በተገለጸው መሠረት ጥቂቶቹ የቆሙለትን (የተሰለፉለትን) ዓላማ በመሳት ምእመናንን ግራ ሲያጋቡ አብዛኞቹ ደግሞ በየቦታው እየተዘዋወሩ አረማውያንን በማስተማር ፡ ትምህርት ቤቶች ፡ ክሊኒኮችና የመሳሰሉትን ጠቃሚ ድርጅቶች በማቋቋም ተገቢ እርዳታ ማበርከታቸው ግልጽ ነው ።

በ19ኛው መቶ ዘመን መጀመሪያ ላይ የባፕቲስት ቤተ ክርስቲያን አባል የነበረው ዊሊያም ካሬይ የተባለው የወንጌል መልእክተኛ ተለያይተው የሚሠሩ ሚስቶናውያን ሁሉ በመካከላቸው ያለውን ልዩነት ለማጥበብና በኅብረት የሚሠሩበትን ዕቅድ ለማዘጋጀት በየፀሥር ዓመቱ እየተሰበሰቡ መወያየት የሚያስፈልጋቸው መሆኑን በመግለጽ ያስተላለፈላቸው መልእክት ምንም እንኳን ለጊዜው ተቀባይ ባያገኝም ከ19ኛው መቶ ዘመን አጋማሽ ጀምሮ በካሬይ ሐሳብ መሠረት ሚስቶናውያን በልዩ ልዩ ቦታዎች እየተሰበሰቡ በኅብረት ስለሚሠሩበት መንገድ ይወያዩ ጀመር ። በዚሁ ዘመን በአሜሪካ ፣ በእንግሊዝና በካናዳ በእምነት ተለያይተው ይኖሩ ከነበሩት የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ጥቂቶቹ ልዩነታቸውን በውይይት እያስወገዱ አንድ ሆነዋል ። እንዲሁም ሕንድ ውስጥ ተለያይተው በየፊናቸው ይሠሩ የነበሩት አብያተ ክርስቲያናት በ20ኛው መቶ ዘመን መጀመሪያ ላይ “በደቡባዊ ሕንድ አንድ የሆነችው ቤተ ክርስቲያን” በሚል ስያሜ አንድ ሆነው በኅብረት መንፈሳዊ ተልእኮአቸውን ያከናውናሉ ።

በየጊዜው የወንጌል መልእክተኞች ያደረጉአቸው አፈሲዩል ያልሆኑ ውይይቶች ኤደንበርግ ውስጥ በ1910 ዓ.ም የዓለም ሚስቶናውያን ኮንፈራንስ እንዲሰበሰብ ረዱ ። በዚሁ ኮንፈራንስ የልዩ ልዩ ሚስቶናውያን ድርጅቶችንና አብያተ ክርስቲያናትን የሚወክሉ 1200 የሚሆኑ መልእክተኞች ተካፍለዋል ።

የኮንፈራንሱ ዓላማም ሚስቶናውያን የወንጌልን ትምህርት በዓለም በሚያዳርሱበት ወቅት ስለሚገጥሙአቸው ችግሮች ለመወያየትና እርስ በእርስ መወዳደርን ርግፍ አድርገው ትተው በወንድማማችነት መንፈስ በመመራት እየተረዳዱ በኅብረት የሚሠሩበትን መንገድ ለመሻት ነበር ። በጉባኤው የተገኙት መልእክተኞች አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በኅብረት በመሥራት ወንጌልን በዓለም እንዲያዳርሱ ተስማሙ ።

ስብሰባው ከመዘጋቱ በፊት ዓላማውን ከግቡ የሚያደርስ ቋሚ ኮሚቴ በመምረጥ ኮንፈራንሱ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ የሚቋቋምበትን መሠረት ጣለ ።

ኤደንበርግ ውስጥ የተደረገው ኮንፈራንስ ጠቃሚ ውጤት እንዲያስገኝ ያለመሰልቸት የደከሙ የሚቶዲስት ቤተ ክርስቲያን አባል የነበረው

ጀን አር ሞትና የኢንተርናሽናል ሚሰዮን ካውንስል ጸሐፊ የነበረው ጀኑ ኤች አልድሐም የተባሉት ምእመናን ነበሩ ።

በኤደንበርግ ኮንፈራንስ ሥራውን እንዲቀጥል የተቋቋመው ቋሚ ኮሚቴ በ1921 ዓ.ም ኢንተርናሽናል ሚሽኔሪ ካውንስል በሚል ስም ይጠራ ጀመር ።

እንዲሁም ኤደንበርግ በተደረገው ኮንፈራንስ ተካፋይ የነበረው የኤጲስኮፓል ቤተ ክርስቲያን አባል አቡነ ቻርለስ ብሬንትና ጠበቃ የነበረው ሮበርት ጋርድነር በአንዳንድ ነጥቦች ላይ በእምነት የሚለያዩ አብያተ ክርስቲያናት በብዙ ነጥቦች ፡ በተለይም ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ አምላካችንና መድኃኒታችን መሆኑን በማመን ስለሚመሳሰሉ በየጊዜው በወንድማማችነት መንፈስ እየተወያዩ የሚቀራረቡበትን መንገድ የሚቀይሰውን “እምነትና ሥርዓት” የተባለውን ንቅናቄ በ1927 ዓ.ም አቋቋሙ ። ይኸው ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በስተቀር ከ127 አብያተ ክርስቲያናት የተወከሉ 400 መልእክተኞች የተካፈሉበት በብሬንት ሊቀ መንበርነት በ1927 ዓ.ም ሎዛን ውስጥ የተደረገው የእምነትና ሥርዓት ኮንፈራንስ በክርስቲያኖች መካከል አንድነት እንዲፈጠር ጥሪ አደረገ ።

አቡነ ብሬንት በ1929 ዓ.ም ስላረፈ የካንተርበሪ ሊቀ ጳጳስ አቡነ ዊሊያም ቴምፕል የሊቀ መንበርነቱን ሥራ ተረክቦ እስከ ዐረፈበት እስከ 1944 ዓ.ም ድረስ ንቅናቄውን ከግቡ ለማድረስ በትጋት ሠርቷል ።

የክርስትናን ትምህርት በቃል ብቻ ሳይሆን በተግባርም በመግለጽ ለዓለም ሕዝብ የሶሻል ፡ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ኑሮ መሻሻል አብያተ ክርስቲያናት በኅብረት በመሥራት ማበርከት ያለባቸውን የተቀደሰ ተግባር የሚገልጸው “ሕይወትና ሥራ” የተባለው ዓለማቀፋዊ የክርስቲያኖች ንቅናቄ በሉተራዊው በአቡነ ናታን ሶዴር ብሉም ሊቀ መንበርነት በ1925 ዓ.ም እስቶክሎልም ውስጥ ተደረገ ። በዚሁ ጉባኤ ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በስተቀር ከ93 አብያተ ክርስቲያናት የተወከሉ 500 መልእክተኞች ተገኝተው ነበር ። የቀስጥንጥንያው ፓትርያርክ በ1920 ዓ.ም ለአብያተ ክርስቲያናት ሁሉ በላከው ደብዳቤ አብያተ ክርስቲያናት ተቀራርበው በኅብረት እንዲሠሩ በገለጸው መሠረት የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን በዚሁ ስብሰባ ተካፋይ የሚሆኑ መልእክተኞቿን

ልካለች። አቡነ ጀርመኖስ የተባለው የትያፕሮን ሊቀ ጳጳስ የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን እላይ ለተጠቀሱት የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄዎች ተካፋይ እንድትሆን ረድቷል ።

በ1937 ዓ.ም አክሲዬርድ ውስጥ በአቡነ ዊሊያም ቴምፕል ሊቀ መንበርነት ሁለተኛው “የሕይወትና ሥራ” ዓለማቀፋዊ ስብሰባ ሲደረግ በተከታታይ ከጥቂት ቀኖች በኋላ ደግሞ ኤደንበርግ ውስጥ “የእምነትና ሥርዓት” ዓለማቀፋዊ ስብሰባ ተደረገ ። የናዚ ሂትለር መንግሥት ፈቃድ ስለከለከላቸው ጀርመን የሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት መልእክተኞቻቸውን ልከው የስብሰባው ተካፋይ ለመሆን አልቻሉም ። ምንም እንኳ እነዚሁ ሁለቱ ዓለማቀፋዊ ንቅናቄዎች የተቋቋሙባቸው ዓላማዎችና የሚያዘጋጁአቸው ዕቅዶች የተለያዩ ቢሆኑም ቅሉ አብዛኛውን ጊዜ የሚያስተሳሰብ የጠበቀ ግንኙነት ስላላቸው ተደባልቀው በአንድ ድርጅት ሥር ሆነው እንዲሠሩ ተወሰነ ። ከሁለቱ ንቅናቄዎች ኅብረት “የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ” ተገኘ ። ይኸው አዲሱ ድርጅት “የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ” ተብሎ እንዲጠራ የመጀመሪያውን ሐሳብ ያቀረበ ዶክተር ካቤርት ነው ።

ሁለቱ ንቅናቄዎች አንድ ድርጅት ከሆኑ በኋላ በአቡነ ዊሊያም ቴምፕል ሊቀ መንበርነት በ1938 ዓ.ም ኡትሬች ውስጥ የተሰበሰበው ኮሚቴ ለወደፊት በ1941 ዓ.ም ሊደረግ ለታቀደው ለመጀመሪያው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባል ለመሆን የሚችሉ “ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ አምላካችን አጻኛችን መሆኑን የሚያምኑ አብያተ ክርስቲያናት” ብቻ መሆናቸውን የሚገልጸውንና የድርጅቱን ጠቅላላ ደንብ አወጣ ። በ1941 ዓ.ም ይደረጋል ተብሎ የታሰበው መጀመሪያው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ሁለተኛው የዓለም ጦርነት በ1939 ዓ.ም በመጀመሩና ጀርመን ውስጥ የሚገኙ አብያተ ክርስቲያናት ዓለማቀፍ በሆኑ ኮንፈራንሶች ተገኝተው ለመካፈል ባለመቻላቸው ምክንያት ጉባኤው በታሰበው ጊዜ ሳይሰበሰብ ኃረ ።

በማኅበር አንድ ለመሆን በመደራጀት ላይ የነበሩት አብያተ ክርስቲያናት በጦርነቱ ወቅት ሥቃይ ለደረሰባቸው ሰዎችና ለጦር እሥረኞች ከፍተኛ ሥልጣን አበርክተዋል ።

በክርስቲያኖች ዘንድ በናፍቆት ሲጠበቅ የቁየው መጀመሪያው

የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በነሐሴ ወር 1948 ዓ.ም አምስተር ዳም ውስጥ ተደረገ ። ዶክተር ሺሴር ትሑፍት የጉባኤው ዋና ጸሐፊ ሆኖ ተሾመ ። በጉባኤው ከ147 አብያተ ክርስቲያናት የተላኩ 351 መልእክተኞች ተካፋይ ሆነዋል ። በዚህ ጉባኤ ላይ የተካፈሉ አብያተ ክርስቲያናት የፕሮቴስታንት ፡ የግሪክ ኦርቶዶክስ ፡ የአሮጌ ካቶሊክ ፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ፡ የእስክንድርያ ኮፕት ፡ የሕንድ ኦርቶዶክስ ወዘተ. ናቸው።

ጉባኤው የተነጋገረባቸው ነገሮች ሁሉ መመንጫ የሆነው የጉባኤው መሪ ሐሳብ “የሰው ልጅ ሕገወጥነትና የእግዚአብሔር ዕቅድ” የሚል ነበር ።

መልእክተኞቹ በጉባኤው ወቅት በአንድ ላይ ተሰብስበው በተለያዩ ጉዳዮች ላይ በመነጋገር ብቻ ሳይወሰኑ “በአንድ ላይ ተባብረን ለመኖር እንሻለን” የሚል ውሳኔ አስተላልፈዋል ።

ምንም እንኳ አንዳንድ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት የሆኑ ሊቃውንት የጉባኤውን ዓላማ በመደገፍ ተካፋይ ለመሆን ፈቃደኞች መሆናቸውን ቢገልጹም ቅሉ በፖፕ ፒዮስ 12ኛ ትእዛዝ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት በጉባኤው ላይ እንዳይገኙ ተከለከሉ ። እንዲሁም የሩሲያ ፡ የሩማንያ ፡ የቡልጋርያና የፖላንድ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት መልእክተኞቻቸውን ለመላክ ስላልፈቀዱ የጉባኤው ተካፋይ አልሆኑም ።

በጉባኤው ላይ የተገኙት መልእክተኞች የዓለም አብያተ ክርስቲያናት በኅብረት ስብከተ ወንጌልን ማስፋፋትና ለዓለም ሕዝብ ማዳረስ እንደሚገባቸው ፡ ሥልጣን ክህነት የሌላቸው ምእመናን የቤተ ክርስቲያን አባላትና ደጋፊዎች ስለሆኑ ተገቢው መብት እንዲሰጣቸው ፡ ጦርነት ከእግዚአብሔር ትእዛዝ ተቃራኒና ለሰው ልጆች መቅወፍት ስለሆነ እንዲወገዝ ፡ የሰው ልጆች ሕጋዊ መብት የሆነው ሰብአዊ መብትና የሃይማኖት ነጻነት እንዲከበር በሚሉና በመሳሰሉ አርእስት ላይ ተወያይተዋል ።

የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄ ዓላማ አንድ ኃይልና ከሁሉ በላይ የሆነች ቤተ ክርስቲያን ለማቋቋም ሳይሆን ፡ የዓለም ክርስቲያናች ሁሉ በወንድማማችነትና በእኩልነት መንፈስ እየተሰበሰቡ በመካከላቸው የተፈጠሩትንና ለወደፊትም የሚፈጠሩትን ችግሮች ለማስወገድ ፡

የክርስትናን ትምህርት በኅብረት ለማስተማር ፡ ስለ ዓለም ሰላም ለመሟገት ፡ እርዳታ የሚያስፈልጋቸውን ለመርዳት ወዘተ. ነው ።

አጠቃላይ ጉባኤም በየ7 ዓመት እንዲደረግ ተስማምተዋል ። የድርጅቱ ዋና ጽሕፈት ቤት ጀኔቭ ነው ።

ሁለተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በነሐሴ ወር 1954 ዓ.ም ኤቫንስተን ውስጥ ተደረገ ። ከ161 አብያተ ክርስቲያናት የተላኩ 502 መልእክተኞች በጉባኤው ተካፋይ ሆነዋል ። የጉባኤው መሪ ሐሳብ “ኢየሱስ ክርስቶስ የዓለም ተስፋ ነው” የሚል ነበር ።

ጉባኤው ምእመናን በወንጌል መልእክተኛነት ሥራ ላይ በሰፊው ስለሚካፈሉበት መንገድ ፡ ስለዓለም ሰላምና ፍትሕ ፡ ስለ ሃይማኖት ነጻነት ፡ ከዓለም ውስጥ ዘረኛነት ተወግዶ እኩልነት ስለሚመሠረትበት መንገድ ወዘተ. ተወያይቶአል ። በተጨማሪም “ሁላችንም እራሳችንን ለእግዚአብሔር አስገዝተን በአንድ ላይ ለማደግ እንዲያስችለን እንመኛለን” የሚል ውሳኔ አሳልፎአል ። የሮሙ ፖፕ ፒዮስ 12ኛ ዐርፎ ዮሐንስ 23ኛ እስከ ተሾመበት እስከ 1958 ዓ.ም ድረስ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት የዓለም አብያተ ክርስቲያናት በሚያዘጋጁቸው ኮንፈራንሶችና ጉባኤዎች እንዳይካፈሉ በጥብቅ ተከልክለው ነበር ። ዮሐንስ 23ኛ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፖፕ ሆኖ ከተሾመ በኋላ ግን የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን ከዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጋር ሊያቀራርብ የቻለውን ቫቲካን ሁለት የተባለውን 21ኛውን ጠቅላላ ጉባኤ የሚከፍት መሆኑን በ1959 ዓ.ም አስታወቀ ። በዚሁ ጉባኤ ወቅት የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ለማንኛውም ችግር መፍትሔ የምትሻለት ፍቅርን በተከተለ መንፈስ በመወያየት እንጂ በክርክርና በውግዘት አለመሆኑን ገለጸ ። ወዲያው በካርዲናል አውግስቲን ቤአ የሚመራ የክርስቲያኖችን አንድነት የሚያራምድ ጽሕፈት ቤት ተቋቋመ ።

በ1960 ዓ.ም ሴንት አንድርውስ ውስጥ በተደረገው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ንኡስ ክፍል በሆነው “የእምነትና የሥርዓት ኮሚሽን” ስብሰባ ላይ የሚገኙ ተመልካቾችን እንድትልክ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ጽሕፈት ቤት ለካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ጥሪ አደረገ ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም ጥሪውን ተቀብላ መልእክተኞቿን ላከች ። በዚህ ስብሰባ ላይ ሁለቱም ወገኖች የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ኒው ዴልሂ

በሚደረገው በሦስተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ተመልካ
ቾች ስለምትልክበት መንገድ ፡ እንዲሁም ካቶሊክ ያልሆኑ አብያተ
ክርስቲያናት ደግሞ የቫቲካን ሁለት ጉባኤ በሚደረግበት ጊዜ መልእክተ
ኞቻቸውን ስለሚልኩበት አኳኋንና በልዩ ልዩ ጉዳዮች ላይ ተወያይተ
ዋል። ሁለቱም ወገኖች ባደረጉት ውይይትና ስምምነት መሠረት የካቶ
ሊክ ቤተ ክርስቲያን ለመጀመሪያ ጊዜ አምስት መልእክተኞችን በተመል
ካችነት ደረጃ ወደ ኒው ዴልሂ በመላክ ስላሳየችው ትብብር የጉባኤው
ተካፋዮች የተሰማቸውን ደስታ ገልጸዋል ።

እንዲሁም በካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ጥሪ መሠረት የዓለም አብያተ
ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት የሆኑ ዐሥራ ሰባት የእርቶዶክስና የፕሮቴስታንት
አብያተ ክርስቲያናት ተመልካቾቻቸውን በጥቅምት ወር 1962 ዓ.ም
በፖፕ ዮሐንስ 23ኛ በተከፈተው በቫቲካን ሁለት ጉባኤ እንዲገኙ
ልከዋል ።

በሰኔ ወር 1963 ዓ.ም ዮሐንስ 23ኛ እንዳረፈ የተሾመው ፖፕ
ጳውሎስ 6ኛ “የሮሙ ፖፕ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ የበላይ
ነው” የሚለው ሕግ እንደተጠበቀ ሆኖ የቫቲካን ሁለት ጉባኤ ዮሐንስ
23ኛ በተለመው ፈር በመቀጠል የካቶሊክን ቤተ ክርስቲያን ከሌሎች
አብያተ ክርስቲያናት ጋር የሚያቀራርቡ ውሳኔዎችን እንዲያስገኝ የሚ
ጥር መሆኑን ገለጸ ።

በፖፑና በቀስጥንጥንያው የዓለም ፓትርያርክ መካከል በተደረ
ገው ስምምነት መሠረት በ1054 ዓ.ም ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት እርስ
በእርሳቸው የተለዋወጡትን ውግዘት በ1965 ዓ.ም አነሡት ። እንዲሁም
የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከሉተራን ፡ ከሜቶዲስትና ከመሳሰሉት
የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት ጋር ስለ ኅብረትና ስለ ቤተ
ክርስቲያን ተልእኮ በመወያየት ላይ ናት ። ለካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፖፕ
ሆኖ በተሾመ በ34ኛው ቀን ባረፈው በቀዳማዊ ዮሐንስ ጳውሎስ ምትክ
በጥቅምት ወር 1979 ዓ.ም ተመርጦ የተሾመው ፖላንዳዊው ዳግማዊ
ዮሐንስ ጳውሎስ እላይ ስማቸው የተጠቀሱት ፖፖች የወሰኑትን የቫቲካን
ሁለት ጉባኤን የለውጥ ፕሮግራም (መርሐ ግብር) በሥራ ላይ አውሎ
በተግባር የሚገልጽ መሆኑን አስታውቋል ።

እንዲሁም በጎዳር ወር 1980 ዓ.ም ፖፕ ዮሐንስ ጳውሎስ 2ኛና

የግሪክ ኦርቶዶክስ ፓትርያርክ ዲሚትሪዎስ እስታንቡል (ቍስጥንጥንያ) ውስጥ ተገናኝተው ሁለቱ አብያተ ክርስቲያናት በመካከላቸው ያለውን ልዩነት አስወግደው በኅብረት መንፈሳዊ ተልእኮአቸውን ስለሚያከናውኑበት መንገድ ተወያይተዋል ።

ባጠቃላይ ከቫቲካን ሁለት ጉባኤ ወዲህ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት ከዓለም አብያተ ክርስቲያናት አባላት ጋር በየጊዜው እየተገናኙ ውይይት ያደርጋሉ ። በየዓመቱ በጥር ወር ውስጥ አንድ ሳምንት ስለ ክርስቲያኖች አንድነት በኅብረት ይጸልያሉ ። እንዲሁም ርዳታ ለሚያስፈልጋቸው አብያተ ክርስቲያናት ፣ ለስደተኞችና ለመሳሰሉት በኅብረት ይለግሳሉ ። በተጨማሪም ምእመናን ሊረዱአቸው በሚችሉአቸው ቋንቋዎች መጽሐፍ ቅዱስ እየተተረጎመ በብዛት ታትሞ ለሕዝብ እንዲዳረስ በማሰብ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ከተባበሩት የመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ጋር ተስማምታ ትሠራለች ።

ሦስተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በኅዳር ወር 1961 ዓ.ም ኒው ዴልሂ ውስጥ ተደረገ ። ጉባኤው አዲስ ከተቀበላቸው አባላት ጋር ከ197 አብያተ ክርስቲያናት የተላኩ 577 መልእክተኞች በጉባኤው ተካፋይ ሆነዋል ። ይኸው ጉባኤ በአዲስ አባልነት ከተቀበላቸው 23 አብያተ ክርስቲያናት መካከል የሩሲያ ፣ የሩማንያ ፣ የቡልጋርያና የፖላንድ ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት ይገኙባቸዋል ። የአርመን ቤተ ክርስቲያንም አባል የሆነችው በዚሁ ጊዜ ነበር ።

የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ምንም እንኳ አባል ለመሆን ፈቃደኛ ባትሆንም በጉባኤው ላይ በተመልካችነት እንዲገኙ አምስት መልእክተኞቿን ለመጀመሪያ ጊዜ ልካለች ።

ኢንተርናሽናል ሚሽኔሪ ካውንስል የተባለው ድርጅት በዚሁ ወቅት ከዓለም አብያተ ክርስቲያናት አንድነት ድርጅት (ንቅናቄ) ጋር ተዋሐደ ።

የጉባኤው መሪ ሐሳብ “ኢየሱስ ክርስቶስ የዓለም ብርሃን ነው” የሚል ነበር ።

ጉባኤው የእግዚአብሔርን ቃል ስለመመስከር ፣ አገልግሎትን በሰፊው ዘርግቶ ስለማዳረስና አንድ ስለመሆን በሚሉ አርእስት በሰፊው ተወያይተዋል ።

ለዓለም አብያተ ክርስቲያናት ማገበር አባል ለመሆን የሚችሉ “ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ አምላክና አዳኞችን መሆኑን” የሚቀበሉ አብያተ ክርስቲያናት ብቻ እንደነበሩ ቀደም ብሎ ተገልጧል ።

በኒው ዴልሂ ጉባኤ የተሰበሰቡት መልእክተኞች የፊተኛውን ለአባልነት የሚያበቃውን የእምነት መግለጫ እንደሚከተለው አሻሻሉት “የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት በቅዱሳት መጻሕፍት እንደተጻፈው ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ አምላክና አዳኞችን መሆኑን የሚያምኑ ፣ እንዲሁም ከእግዚአብሔር የተሰጣቸውን የወል ጥሪ አንድ ለሆነው አምላክ ለእግዚአብሔር አብ ፣ ለእግዚአብሔር ወልድና ለእግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ ክብር መስጫ ለማዋል ፈቃደኞች የሆኑ አብያተ ክርስቲያናት ናቸው” ።

የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ተባባሪ አባል የሆነው የመላው አፍሪካ አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ሚያዝያ 20 ቀን 1963 ዓ.ም ካምፓላ ውስጥ ተደረገ ።

አራተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በሰኔ ወር 1968 ዓ.ም ኡፕሳላ ውስጥ ተደረገ ። በጉባኤው ከ235 አብያተ ክርስቲያናት የተወከሉ 704 መልእክተኞች ተገኝተዋል ። እንዲሁም አባላት ካልሆኑ 29 አብያተ ክርስቲያናት በተመልካችነት የተላኩ መልእክተኞች በጉባኤው ተገኝተዋል ። እነሱም 14 ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፣ 4 ከሚዙሪ ሲኖድ የሉተራውያን ቤተ ክርስቲያን ፣ 3 ከአድቬንቲስት ቤተ ክርስቲያንና ከመሳሰሉት አብያተ ክርስቲያናት በተመልካችነት የተላኩ ነበሩ ።

ፖፑና ካርዲናል ቤኦ ለኡፕሳላ ጉባኤ የመልካም ምኞት መግለጫ መልእክት አስተላልፈዋል ። እንዲሁም አባ ሮቤርቶ ቱሲ የተባሉት ካቶሊካዊ ካህን ለጉባኤው ንግግር አድርገዋል ።

ጉባኤው ከመከፈቱ ጥቂት ቀደም ብላ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ዘጠኝ አባላት በመላክ “የእምነትና ሥርዓት ኮሚሽን” ለተባለው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ ንኡስ ክፍል ሙሉ አባል ሆናለች ። ሆኖም ምንም እንኳ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን የድርጅቱ ሙሉ አባል ሁና ንቅናቄው መላ ክርስቲያኖችን ወክሎ ተግባሩን በቀለጠፈ መንገድ ለማከናወን እንዲችል ለማድረግ ቢጥርም ቅሉ በአንዳንድ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ሕጎች ምክንያት እስከ አሁን ድረስ ሙሉ አባል አልሆነችም ።

የጉባኤው መሪ ሐሳብ “እነሆ ሁሉንም ነገር አዲስ አደርጋለሁ” የሚል ነበር ።

በአሜሪካ የሚኖሩትን ጥቂሮች በዘረኞች ከሚፈጸምባቸው አስቃ ቂና ኢሰብአዊ ከሆነው ጭቆና በሰላማዊ መንገድ ነጻ ለማውጣት ይታገል የነበረውና የኖቪልን ሽልማት የተቀዳጀው ማርቲን ሉተር ኪንግ የተባለው ካህን በጉባኤው መክፈቻ ላይ ንግግር እንዲያደርግ ተጋብዞ ነበር ። ነገር ግን በዘረኞች ስለተገደለ ንግግሩ ሳይደረግ ቀረ ።

በዚሁ ጉባኤ መክፈቻ ላይ የዛምቢያው መሪ ኬኔት ካውንዳ “የበለጸጉትና የደኸዩት ሀገሮች” በሚል ርእስ ለጉባኤው ጠቃሚ ንግግር አድርጓል ።

ጉባኤው በዘር ፡ በሀብትና በዕውቀት ምክንያት የሚደረገው አድልዎ ስለሚቆምበት ፤ በችግር ላይ ለሚገኙት ምግብ ስለሚታደልበት ፤ ስለ ወሊድ ቁጥጥር ፤ በዓለማችን ሰላምና ፍትሕ ስለሚሰፍንበት ፤ ማንኛውም ቀዝቃዛ ጦርነትና የኑክሌር ጦርነት ስለሚታገድበት ፤ ስለ ሰብአዊ ክብርና ስለሃይማኖት ነጻነት ፤ ዘረኛነት ሰይጣናዊ ሥራና የዓለምን ሰላም የሚያደራርስ ስለመሆኑ ፤ ስደተኞችን ስለመርዳት ፤ እስከአሁን ድረስ ሲሠራበት የቁየው የአምልኮ ሥርዓት ለአዲሱ ትውልድ እንደሚሰማ ሆኖ ስለሚዘጋጅበት ፤ ስለ ሴቶች ሙሉ ነጻነት ማግኘትና በመሳሰሉት አርእስት ላይ ተነጋግሮአል ።

አምስተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በኅዳር ወር 1976 ዓ.ም ናይሮቢ ውስጥ ተደረገ ። በጉባኤውም ከ271 አብያተ ክርስቲያናት የተላኩ 700 የሚሆኑ መልእክተኞች ተካፋይ ሆነዋል ። የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንም በተመልካችነት ደረጃ 16 መልእክተኞች ልካለች ። እንዲሁም የአይሁድን ፣ የእስልምናን ፣ የቡዲዝዝምንና የሂንዱዝምን እምነት የሚከተሉ ጥቂት እንግዶች በጉባኤው ተገኝተው ነበር ።

የናይሮቢ ጉባኤ 15 አብያተ ክርስቲያናትን በአባልነት ተቀብሏል ። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክሳዊት ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በአፍሪካ አህጉር በጥንታዊትነቷ ስለተመረጠች በጉባኤው ላይ ጸሎተ ቅዳሴና ሥርዓተ ማገሌት አድርሳለች ።

የሮሙ ፖፕ ፡ የቀስጥንጥንያ ፓትርያርክ ፣ የመስኮብ ፓትርያርክና የኢትዮጵያ ፓትርያርክ ጉባኤው የተቃና ውጤት እንዲያስገኝ የሚጸልዩ

መሆናቸውን የሚገልጹ መልእክቶች ልከዋል ።

የጉባኤው መሪ ሐሳብ “ኢየሱስ ክርስቶስ ነጻ ያወጣናል ፤ አንድም ያደርገናል” የሚል ነበር ።

የጃማይካው ጠቅላይ ሚኒስትር ኤን ማንሌ ለጉባኤው ባደረገው ንግግር የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት በገብረት ጭቆናን ፣ የቅኝ ገዥነትን ፣ ዘረኝነትን ፣ በካፒታሊስቶች ግብዝነት ምክንያት በዓለም ውስጥ ተቃውሶ የሚታየውን የኢኮኖሚ ሥርዓትና የመሳሰሉትን ችግሮች ከሰው ልጆች ጫንቃ ላይ ለማውረድና ከዓለማችን ለማጥፋት መታገል ተቀዳሚና የተቀደሰ ተግባራቸው መሆኑን አብራርቶ በመግለጽ አስረድቷል ። የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባላት እላይ በተጠቀሱትና በመሳሰሉት ችግሮች ምክንያት የሰው ልጆች ሲሠቃዩ እየተመለከቱ በግድየለሽነት ቸል በማለት ስለ ሰዎች የነፍስ ድኅነት ብቻ ማስተማራቸውን መቀጠሉ በእግዚአብሔር እንደመቀለድ የሚያስቈጥር መሆኑንም በንግግሩ ገልጿል ።

ስለ ሴቶች ጭቆናና ብሶት ስድስት ሴቶች ለጉባኤው ባደረጉአቸው ንግግሮች አብራርተው ገልጸዋል ።

ጉባኤው ዘረኝነትን ስለመቋቋም ፣ ሰብአዊ መብትና የሃይማኖት ነጻነት እንዲከበር ስለማድረግ ፣ በሀብታሞችና በድኾች መካከል ያለው ልዩነት እየጠበበ የሚሄድበትን መንገድ ስለመፈለግ ፣ እምነት ከሥራ መለየት ስለማይገባው ፣ በመካከለኛው ምሥራቅና በአንጎላ የተፈጠሩት ችግሮች ስለሚቃለሉበት መንገድ ወዘተ. በሰፊው ተነጋግሮ ውሳኔ አሳልፎአል ።

ከናይሮቢ ጉባኤ በኋላ ቍጥራቸው 286 የደረሰው አባል የሆኑ አብያተ ክርስቲያናት ሁሉ ጥምቀትን ፣ ቅዱስ ቍርባንንና መንፈሳዊ አገልግሎትን በአንድ ዓይነት መንገድ ለመፈጸም እንዲስማሙ የሚያሳ ስብ መልእክት ለመላክ ተወስኗል ።

ስድስተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በነሐሴ ወር 1983 ዓ.ም ቫንኮቨር ውስጥ ተደረገ ።

የጉባኤው አባላት ከሆኑ 301 አብያተ ክርስቲያናት የተላኩ 847 የሚሆኑ መልእክተኞች ተካፋይ ሆነዋል ። የማኅበሩ አባል ካልሆኑት ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያንና ከተለያዩ የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያ

ናት በተመልካችነት ደረጃ የተላኩ መልእክተኞች በጉባኤው ላይ ተገኝተዋል ። እንዲሁም መጀመሪያው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ዋና ጸሐፊ የነበረው ዶክተር ቪሴር ትሑፍት ፡ የሮሙ ፖፕ ዳግማዊ ዮሐንስ ጳውሎስ ወዘተ. ያስተላለፉአቸው የመልካም ምኞት መግለጫ መልእክቶች ለጉባኤው ተነበዋል ።

በሰላማዊ መንገድ የነጻነት ታጋይ የሆነው አቡነ ዴዝሞን ቱቱ በጉባኤው ተገኝቶ “እግዚአብሔር ከኛ ጋር ከሆነ ማን ያሸንፈናል ...” (ሮሜ 8:31) የሚለውን ጥቅስ መነሻ በማድረግ ሀገሩ ደቡብ አፍሪካ አንድ ቀን ከዘረኛ ገዢዎች መዳፍ (ቀንበር) ሥር ነጻ እንደምትወጣና ዜጎቿ ሁሉ የእኩልነትን ጸጋ እንደሚገኝጸፉ ያለውን እምነት ገልጿል ።

ጉባኤው የኒካራጓ ባፕቲስት ኮንቬንሽንንና የደቡብ አፍሪካ ወንጌላዊት ፕሬዝቢቴሪያንን አብያተ ክርስቲያናት በአባልነት ተቀብሏል ። የጉባኤው መሪ ሐሳብ “ኢየሱስ ክርስቶስ የዓለም ሕይወት ነው” የሚል ነበር ።

ጉባኤው ይጠቀምባቸው ከነበሩት ካምስቱ እንግሊዝኛ ፡ ፈረንሳይኛ ፡ ጀርመንኛ ፡ እስጳንኛ ፡ ራሻኛ ፡ ቋንቋዎች በተጨማሪ ለመጀመሪያ ጊዜ በግሪክኛም ተጠቅሟል ።

እንዲሁም ለመካከለኛው ምሥራቅ ፍጅት (እልቂት) ሰላማዊ መፍትሔ እንዲፈለግለት ፤ በሌሎች የዓለም ክፍሎች የሚካሄዱ ጦርነቶችም በሕጋዊና በሰላማዊ መንገድ መፍትሔ እንዲፈለግላቸው ለሚመለከታቸው ክፍሎች መልእክት አስተላልፏል ። ኢሰብአዊና አሳፋሪ የሆነውን የደቡብ አፍሪካ የዘረኝነት አገዛዝ አውግዞ ፤ የሀገሪቱ ኑአሪዎች ሁሉ ዲሞክራሲን በተከተለ መንገድ በሰላም ፡ በእኩልነትና በነጻነት የሚኖሩ ባት ሀገር እንድትሆን አሳስቧል ።

ቀደም ሲል በአምስተኛው በናይሮቢ ጉባኤ በተጀመረው መሠረት አባል የሆኑ አብያተ ክርስቲያናት ጥምቀትን፤ ቅዱስ ቍርባንንና መንፈሳዊ አገልግሎትን በተቀራረበ (በአንድ ዓይነት) መንገድ በመፈጸም አንድነታቸውን ለማጽናት ስለሚችሉበት ሁኔታ ተወያይተዋል።

በተጨማሪም በሕዝቦች ዘንድ ካሉት የተለያዩ ባህሎች ገምቢ የሆኑት ስለሚጠበቁበት፤ ወደፊት የአብያተ ክርስቲያናትን አመራር የሚረከቡ ሕፃናትና ወጣቶች በመንፈሳዊ ትምህርት ታንጾው በቤተ

ክርስቲያን አገልግሎቶች ተካፋይ ስለሚሆኑበት፤ በዕድሜ የገፉ አዛውንት የቤተ ክርስቲያን አገልግሎት ነክ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ተካፋይ በመሆን ለብዙ ዓመታት ያካበቱትን ልምድ ለምእመናን ስለሚያካፍሉበት፤ እነሱ ስንኩላን በምእመናን (በቤተ ክርስቲያን) ስለሚረዱበትና እነሱም አብያተ ክርስቲያናት በሚያደርጓቸው እንቅስቃሴዎች ስለሚካፈሉባቸው ወዘተ. መንገዶች ተወያይተዋል።

ሰባተኛው የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ በየካቲት ወር 1991 ዓ.ም ካምቤራ ውስጥ ተደረገ። የጉባኤው አባላት ከ310 አብያተ ክርስቲያናት የተወከሉ 852 መልእክተኞች በጉባኤው ተገኝተው ተካፍለዋል። ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን በተመልካችነት የተላኩ 23 መልእክተኞች በጉባኤው ላይ ተገኝተዋል። እንዲሁም ሌሎች የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጉባኤ አባል ያልሆኑ ቊጥራቸው በዛ ያለ እንግዶች፤ ተርጓሚዎች፤ ጋዜጠኞች፤ ሃይማኖታቸው ከክርስትና እምነት ውጭ የሆነ ዐሥር ሰዎች፤ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት ጽ/ቤት ሠራተኞች ወዘተ. በተደረገላቸው ጥሪ መሠረት በተመልካችነት ተገኝተዋል። ስድስት አብያተ ክርስቲያናትን ጉባኤው በአባልነት ተቀብሏል። በሕዝባዊት ሪፑብሊክ ቻይና የምትገኘዋን የፕሮቴስታንት ቤተ ክርስቲያንም በአባልነት ተቀብሏል። ከዚችም ቤተ ክርስቲያን ጋር የዓለም አብያተ ክርስቲያናት አባላት ቊጥር 317 ደርሷል።

ከቊስጥንጥንያው ፓትርያርክ ከቀዳማዊ ዲሜጥሮስ፤ ከሩሲያ ፓትርያርክ ከዳግማዊ አሌክሲ፤ ከካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን ፖፕ ከዳግማዊ ዮሐንስ ጳውሎስ የተላኩ የመልካም ምኞት መግለጫ መልእክቶች ለጉባኤው ተነበዋል።

የአውስትራልያ ጠቅላይ ሚኒስትር ቦብ ሐውክ ለጉባኤው የመክፈቻ ንግግር አድርጓል።

በቫንኮቨር ከተደረገው ከስድስተኛው ጉባኤ ወዲህ የዓለም አብያተ ክርስቲያናት መጀመሪያ ጸሐፊ የነበረው ዶክተር ቪሴር ትሑፍት፤ ሁለተኛ ጸሐፊ የነበረው ዶክተር ኤውጂኒ ካርሶን ብሌክና ሌሎችም ለዓለም አብያተ ክርስቲያናት ንቅናቄ መላካትና ርምጃ ከፍ ያለ አስተዋጽኦ ያደረጉ አባላት በሞት ከዚህ ዓለም ስለተለዩ ጉባኤው ጥልቅ የሆነ ጋዜን ገልጿል።

በጸሎት መልክ የቀረበው የጉባኤው መሪ ሐሳብ “ መንፈስ ቅዱስ፤ ፍጥረታትን ሁሉ አድስ” የሚል ነበር። እንደሚታወቀው በዘመናችን ፍጥረታት በድህነት፣ በጦርነት፣ በጭቆና፣ በተፈጥሮና በሰው ሠራሽ መዘዝ በተከሰተ የአየር መበከል ወዘተ. ላይ ወድቀውና (ወድቀንና) ተበክለው በመሠቃየት ላይ ይገኛሉ። በተለይም ጉባኤው የተደረገበት ሀገር ቀደምትና የሀገሪቱ ተወላጅ የሆኑትን አቦርጅናል የተባሉትን ነገዶች ከአውሮጳና ከተለያዩ ሀገሮች ሄደው ቅኝ ገዥ የሆኑት በግፍ እየጨፈጨፉ ሀብታቸውንና ርስታቸውን በመቀማታቸው እጅግ አስከፊ በሆነ ድህነት ላይ ወድቀው ይገኛሉ። እነሱም የተነጠቁት መሬታቸውና መብታቸው እንዲመለስላቸው ለጉባኤው ስላመለከቱ ጉባኤው ተወያይቶ በታል። የአቦርጅናሎችን አቤቱታ የሚደግፈው ውሳኔ ምንም እንኳ የተፈጸሚነት ኃይል ባይኖረውም በሀገሪቱ መንግሥት፣ በአስተዳዳሪዎችና በሕዝቡ ላይ የሞራል ተጽእኖ የሚያደርግ መሆኑ ግልጽ ነው።

እንዲሁም ኢራቅ ኩየትን በግፍ በመውረድ ምክንያት የፋርስ ባሕረ ሰላጤ ጦርነት በጉባኤው ወቅት ተጀምሮ ስለነበር ተወያይቶበታል። በወንጌልና በባህል መካከል ሊኖሩ በሚገቡ ግንኙነቶች ላይም ተወያይቷል። እነዚህንና የመሳሰሉትን ችግሮች ሁሉ ፍጡራን ተቋቁመው ሊያቃልሏቸውና ሊያስወግዷቸው አለመቻላቸው እሙን ነው። አማራጭ የሌለውና ዋናው መፍትሔ ሁሉን ማድረግ የሚቻለው እግዚአብሔር መንፈስ ቅዱስ የፈጠረውን ዓለም እንዲያድስ (እንዲፈውስ)፤ እንዲሁም ለጸራቅሊጦስ ዕለት በሐዋርያት ላይ ወርዶ፣ የምእመናንን ልብ ከፍቶ በክርስቶስ እንዲያምኑ በማድረግ ቤተ ክርስቲያንን የመሠረተና በመምራት ላይ ያለ መንፈስ ቅዱስ አሁንም የአብያተ ክርስቲያናትን የአንድነት ዓላማ ውጥን አሳክቶ በኅብረት በመሥራት ክርስትናን በዓለም እንዲያዳርሱ እንዲረዳ ወዘተ. ፍጥረታት ሁሉ ከልብ በጸሎት መለመን ተገቢ መሆኑን በመገንዘብ ጉባኤው በዚህ መሪ ሐሳብ ላይ ጸሎት፣ የተለያዩ ንግግሮችና ውይይቶች አድርጓል። በዚህ መሪ ሐሳብ ላይ ንግግር ካደረጉት መካከል በእስክንድርያ የግሪክ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያን ፓትርያርክ ሣልሳዊ ፓርሴጌዮስና በደቡብ ኮርያ ዋና ከተማ በሴውል ኤዋሐ የሴቶች ዩኒቨርሲቲ የቴዎሎጂ ፕሮፌሰር ወይዘሮ ቺንግ ሒዩን ኪዩንግ ይገኙበታል።

የክርስትናን እምነት የሚከተሉ ምእመናን ቀላጥር ግምት

1ኛ/ የካቶሊክ ቤተ ክርስቲያን አባላት	580,000,000
2ኛ/ የኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት አባላት	230,000,000
3ኛ/ የፕሮቴስታንት አብያተ ክርስቲያናት አባላት	280,000.000
ድምር.....	1,090,000,000